

Barn i den täta staden

Förskolebarns möjligheter till naturkontakt i Malmö

Children in the Compact City

Possibilities for Nature Based Experiences Given to Preschool
Children in Malmö

Johan Engström & Alexander Ruiz Längerberg

Miljövetenskaplig kandidatuppsats

MV109C 15HP

Våren 2018

Handledare: Ebba Lisberg Jensen & Fredrik Björk

Sammanfattning

Malmö stad planerar att förtäta innerstaden ytterligare för att skapa kortare resvägar vilket skulle bidra till minskade föroreningar samtidigt som man undviker att värdefull mark utanför stadsgränsen exploateras. Studien har sin utgångspunkt i att närmare granska förskolebarns i möjligheter till kontinuerlig kontakt med gröna inslag i Malmö. Genom kvalitativa undersökningar har tre förskolor och deras utomhusverksamhet närmare studerats och hur dessa påverkas av den pågående förtättningsprocessen i Malmö. I studien är förskolornas friytor centrala och hur de tillsammans med förskolornas närområde används för att stimulera barns kontakt med gröna inslag samt hur friytornas beskaffenhet möjliggör för identitetsskapande lek. Resultaten från undersökningarna tyder på att samtliga tre förskolors utomhusverksamhet och därmed barnens möjlighet till kontinuerlig naturkontakt på olika sätt begränsas av Malmö stads pågående förtättningsarbete.

Nyckelord: Malmö, barn, förskolor, friyta, förtättningsprocess, förtättningsbehov, rörelsefrihet, naturkontakt, identitetsskapande lek.

Summary in English

The city of Malmö is in the process of planning further densification of the city center in order to develop efficient movement patterns thus mitigating pollution and avoid further exploitation of valuable land in rural areas. This study focuses on the children of Malmö and their possibilities for nature-based experiences. Through qualitative assessments, this study aimed to understand how outdoor activities of preschools might get affected by the densification process, how preschools use their yards and surrounding areas to stimulate children's relations with nature and how the physical function of preschool yards might encourage identity-building play. Our results show that outdoor activities at three examined preschools' have been adversely affected by the ongoing densification in the city of Malmö, and thus limiting children's opportunity for continuous contact with nature.

Keywords: Malmö, children, preschools, preschool yard, densification, movement patterns, nature-based experience, identity-building play.

TACK!

Till förskolorna och till de eminenta pedagoger som ställt upp och varit del av vår studie under vårterminen - ni gör ett fantastiskt jobb! Till er, kära kursare i handledningsgrupp 2, för att ni stått ut med oss vid handledningstillfällena, och slutligen ett extra stort tack till våra handledare Ebba Lisberg Jensen och Fredrik Björk för vägledning och motivation i den relativt brokiga process som kandidatuppsatsen i vårt fall inneburit.

Innehåll

Sammanfattning	i
Summary in English	i
Innehåll	iii
1 Inledning	1
2 Bakgrund	2
2.1 Malmö stads visioner och ambitioner	3
2.2 För studien relevanta begrepp	4
2.2.1 Natur och naturkontakt	4
2.2.2 Friytor	5
2.2.3 Förtätning	5
2.3 Studiens syfte och dess frågeställningar	6
2.4 Avgränsning	6
3 Dieter Steiners humanekologiska triangel	7
4 Metodik	9
4.1 Okulärbesiktning av förskolornas friytor	9
4.2 Semistrukturerade informantintervjuer	11
4.3 Urval	12
5 Att växa upp i den täta staden	14
6 Barnens roll för en hållbar framtid	16
7 Friytans beskaffenhet och dess betydelse för barns utveckling	18
8 Förskolornas friytor, deras karaktär och närområden	21
8.1 Östra Fäladens Förskola	21
8.2 Sjöhästens förskola	26
8.3 Konstnärens förskola	30
9 Diskussion	35
10 Slutsats	40
11 Förslag på vidare forskning	41
12 Referenser	42

1 Inledning

År 2015 bodde 54 % av jordens befolkning i städer. När vi når år 2050 förväntas den pågående urbaniseringen ha ökat den siffran till omkring 66 % (Förenta Nationerna, 2016). Att bo i städer är alltså, och förväntas fortsätta vara, det för människan vanligaste sättet att leva. Malmö är inget undantag utan följer den tendens som FN presenterade 2016 - att människor från mindre orter förväntas flytta in till de större städerna. Under de kommande 25 åren förväntas invånarantalet öka kraftigt i Malmö (Broman, 2015) vilket innebär att staden ställs inför utmaningar där bland annat fler bostäder, förskolor och skolor kommer behöva byggas - det samtidigt som Malmö strävar efter att förtäta staden. Parallellt med förtättningsprocessen i Malmö ökar utrymmet i den vetenskapliga diskursen för frågan hur vi människor ser oss själva i relation till naturen, i vilken grad den påverkar oss dagligen och hur den har påverkat oss genom vår historia (Clayton & Myers, 2015; Ives, Giusti, & Fischer et al., 2017). Med fler och fler människor som växer upp och tillbringar hela sina liv i städer kan det sannolikt innebära en risk att fler människor, i synnerhet barn, tappar kontakten med naturen då många av de gröna inslagen - som uppmuntrar till lek (öppna gräsytor, träd, buskage etc.) - ofta byggs bort i takt med att staden förtätas (Wolsink, 2016b). Johansson och Küller (2005) menar att den primära och grundläggande naturupplevelsen för många barn är de anlagda parker som finns i staden, vilket medför att det är där stadsbarnens identifiering med naturen och dess element sker. Då barn upp till sex år tillbringar mycket av sin vakna tid på förskolan (Boldemann, 2014; Boverket, 2015) spelar även förskolans och närområdets beskaffenhet en stor roll vad gäller barns dagliga interaktion med gröna inslag.

Om förhoppningen är att vi ska uppnå ett brett miljöengagemang i kommande generationer är det av stor vikt att vi planerar våra städer så att yngre barn tilldelas en fysisk miljö som tillåter ett sinnligt och kroppsligt utforskande, poängterar Björklid (2005a) och som samtidigt främjar en hälsosam start på livet. Det är därför av stor vikt att förtättningsprocessen av Malmö stad görs på ett sätt som tillgodoser barnets fysiska och mentala behov.

2 Bakgrund

Genom människans evolutionära historia har naturen, upplevelserna och erfarenheterna vi fått genom naturkontakt varit de viktigaste komponenterna för vår utveckling. Det var i den naturliga världen vi lärde oss hur man praktiskt kategoriserar saker och ting, det var i naturen vi lärde oss att skilja på vad som var ätbart eller vad som istället skulle förgifta oss, vilka djur vi kunde tämja och nyttja för jordbruk och det var i naturen vi fann elden - den kanske viktigaste komponenten i vår evolutionära historia – som genom historien givit oss värme och den vitala möjligheten att tillaga den mat vi samlat på oss. Det känns inte allt för djärvt att hävda att direkta och indirekta naturupplevelser har varit och förmodligen finns kvar som en kritisk och grundläggande del i människans fysiska, emotionella, intellektuella samt moraliska utveckling än idag, menar Kahn och Kellert (2002). Giusti, Svane, Raymond och Beery (2018) menar att den “gröna infrastrukturen” i städerna, eller frånvaron av sådan infrastruktur, lär bli avgörande för framtidsmänniskan i det postmoderna samhället och det som i synnerhet kommer att påverka framtidens barn och deras naturupplevelser. Generellt är urbana områden inte platser där kontakten mellan invånare och natur främjas, fortsätter Giusti et al. (2018), och de få naturliga inslagen i relation till städernas storlek istället närmast kan liknas vid en “utrotning av naturupplevelser” då städerna växer allt tätare (Pyle, 1993). Det är i det av människan konstruerade landskapet framtidens barn kommer tolka naturen, lära sig vad den är uppbyggd av, hur den fungerar och det är ur dessa uppfattningar som de i förlängningen kommer att grunda sina till naturen kopplade värderingar (Kahn & Kellert, 2002). Det finns idag empiriska, anekdotiska och teoretiska studier som visar hur föreställningar, värderingar och sympatier mot den naturliga världen samt hur kontakt med den påverkar vår fysiska, mentala och andliga utveckling genom hela livet men i synnerhet i ung ålder (Adams & Savahl, 2017; Björklid, 2005a; Clayton & Myers, 2015; Kuo, 2013; Louv, 2008; MacDougall, Schiller & Darbyshire, 2009; Persson, 2012; Rios & Menezes, 2017).

Johansson och Küller (2005) skriver om barns formbarhet och hur de i tidig ålder uppmärksammar sin omgivning samtidigt som vuxna personer spelar en stor roll för hur uppmärksamheten uppkommer och hur den riktas. Genom vuxnas handlingar och hållning får barnet en uppfattning om hur platser och ting kan och får användas. Med detta menar Johansson och Küller (2005) att den fysiska omvärlden redan tidigt får en mening för barnet som sedan

lägger grund för individens förståelse och kunskap senare i livet. Williams och Sheridan (2011) beskriver hur förskolorna har i uppdrag att se barn som förändringsagenter som kan påverka världen till det bättre och hur en pedagogik för hållbarhet därför bör vara central. Det poängteras i flertalet studier att det i den svenska läroplanen finns formuleringar som betonar barnet som "agent för förändring" liksom dess rätt att lära sig att respektera och förstå natur (Hägglund, 2011; Johansson & Küller, 2005; Williams & Sheridan, 2011). Johansson och Küller (2005) poängterar dock att ansvaret för globala utmaningar inte får läggas över på kommande generationer och uppmanar oss alla att ta ansvar idag. Kahn och Kellert (2002) beskriver hur skiftande kvalitet och kvantitet av barndomsupplevelser av den naturliga världen i det moderna samhället kan rendera i bristande sympatier för miljövänliga beteenden när barnen blivit vuxna. Johansson och Küller (2005) visar hur studier av både barn och vuxna pekar på att miljöengagemang börjar utvecklas redan i barndomen och att det i livsvägsstudier bland den svenska allmänheten beskrivs hur naturupplevelser i ung ålder därför är viktiga för hur miljöengagerade personer blir i vuxen ålder.

2.1 Malmö stads visioner och ambitioner

I översiktsplanen för Malmö stad (2014) står att staden ska vara socialt, miljömässigt och ekonomiskt hållbar och en attraktiv plats att bo och verka i. Staden ska kunna växa men med minsta möjliga påverkan på miljön – lokalt och globalt. Social balans och goda livsbetingelser innebär en stad som ger förutsättningar för att dagens och framtidens medborgare ska kunna skapa sig ett gott liv. En övergripande prioritering som framgår är att Malmö som stad främst ska växa inåt, innanför Yttre Ringvägen så att resurser kan sparas och att man därmed tar värdefulla steg mot uppfyllandet av rådande miljömål. I en allt tätare stad bör ytor för barn ha hög prioritet. Samtidigt kan inte nybyggnadsnormerna tillämpas rakt av i förtätningssituationer, menar Malmö stad (2010), men förhoppningen är att konflikten mellan förtättningsbehov och ytbehov ska ge upphov till nya spännande och kreativa lösningar. Vad gäller barns möjlighet till utomhusvistelse och naturkontakt menar Malmö stad (2010) att dessa kreativa lösningar kan ges uttryck i utvecklandet av stadens allmänna parker och ett generellt sätt mer effektivt samutnyttjande av stadens ytor eller eventuellt nya vistelseytor på tak. Vidare i översiktsplanen (2014) poängteras att en viktig samhällsfråga är att garantera barn goda uppväxtvillkor och att alla barn ska ges

optimala chanser till ett liv med god livskvalitet. Att kunna leka och röra på sig är viktigt för en god hälsa menar Malmö stad (2014) samt att:

Barn som tas på allvar och lyssnas på ges bra förutsättningar att växa upp till trygga vuxna. Det är väsentligt att arbeta såväl med barnperspektivet (med vuxna ögon på barns miljö) som barnets eget perspektiv. En stad som är bra för barn är bra för alla.

I arbetet med att ge barn de förutsättningar de behöver finns en rad strategier som Malmö stad (2014) konkretiserat i översiktsplanen för staden. Dessa är som följer:

- Barnens perspektiv ska synliggöras, belysas och beaktas i alla beslut i stadsplaneringen.
- Barn och ungas delaktighet och inflytande på frågor som rör staden och dem själva ska ses som en resurs i planeringsprocesser och särskilda former för barn och ungas delaktighet ska utvecklas.
- Barnvänliga och grönskande bostadsmiljöer ska alltid finnas såväl i nya som existerande stadsdelar. Barns behov av fritidsaktivitet ska tillgodoses med närhet till lekplatser, stora parker, naturområden och fritidsanläggningar. Utemiljön kring skolor och förskolor ska hålla hög kvalitet. Extra omsorg om utemiljöer i barnrika områden med mycket slitage behövs.

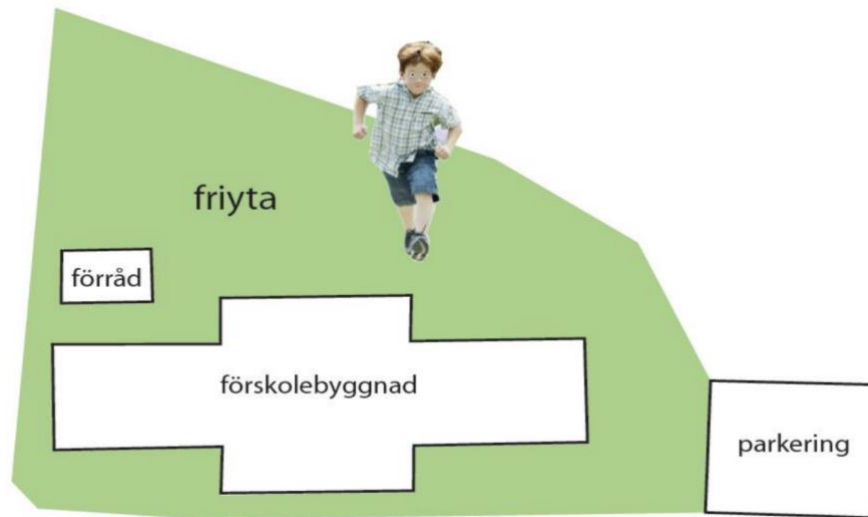
2.2 För studien relevanta begrepp

2.2.1 Natur och naturkontakt

På grund av att studien helt och hållet genomförs i urban miljö blir vår definition av begreppen *natur* och *naturkontakt* generös och definieras av oss som biotiska och abiotiska komponenter i miljöer som är eller inte är skapade och strukturerade av människan, vilket innefattar parkområden och andra ytor som huvudsakligen består av organiska material. De omnämns i studien som *gröna inslag*. I studien görs således ingen strikt åtskillnad mellan natur och kultur i landskapet, men vi diskuterar hur barn påverkas av och samspelar med topografiska skillnader i landskapet, träd, stenar, och även till viss del klimatfaktorer som temperatur, vind, sol, etcetera.

2.2.2 Friytor

Friyta för lek och utevistelse som begrepp omfattas i studien som den yta barnen kan använda på egen hand vid utevistelse, det vill säga förskolegården (Figur 2). En friyta är den yta som går att leka på och som är tillgänglig för barnen i huvudsak under förskoletid men även i viss mån på fritiden. Förrådsbyggnader, bil- och cykelparkering samt ytor för lastning och lossning är otillgängliga för barnen och ingår därmed inte i friytan för lek och utevistelse.

Figur 1. Illustrationen är lånad från *Lekvärdesfaktorer för förskolor i Malmö* och visar förskolans friyta (grönt område) i relation till övriga delar av förskoleområdet (Stadsbyggnadskontoret & Malmö stad, 2011).

2.2.3 Förtätning

Idéen om en *tät stad* är vad många tror svaret på flera av de miljörelaterade utmaningar vi står inför och ses som ett verktyg för att begränsa energiåtgången vid transport och stadsutbredning (Wolsink, 2016a). Boverket (2016) kallar planeringen av förtätning en trend vilken är ett sätt att motverka att städer växer utåt, något som leder till ökat bilberoende samt att det sker på bekostnad av natur- och jordbruksmark. Genom att istället bygga inåt, det vill säga förtäta redan bebyggda samhällen kan man bygga välbehövda bostäder utan att det sker på bekostnad av värdefull mark. Boverket (2016) beskriver att förtätning leder till minskade utsläpp genom kortare resvägar samt ger möjligheter till en bättre kollektivtrafik och i förlängningen är positivt för den hållbara utvecklingen. En tät stad menar Boverket (2016) även är positivt för det sociala samspelet mellan människor, att personer ges ökad tillgänglighet till sociala och kulturella utbud samt staden länkas samman vilket minskar segregation och leder till ökad trygghet.

2.3 Studiens syfte och dess frågeställningar

Syftet för studien är att undersöka hur förskolornas utomhusverksamhet påverkas av den pågående förtättningsprocessen i staden och därmed barnens förutsättningar till kontinuerlig naturkontakt - kunskap som Malmö stad och Stadsbyggnadskontoret ska ha nytta av när de planerar ytterligare förtätning av staden. Frågeställningar som har relevans för studiens syfte är som följer:

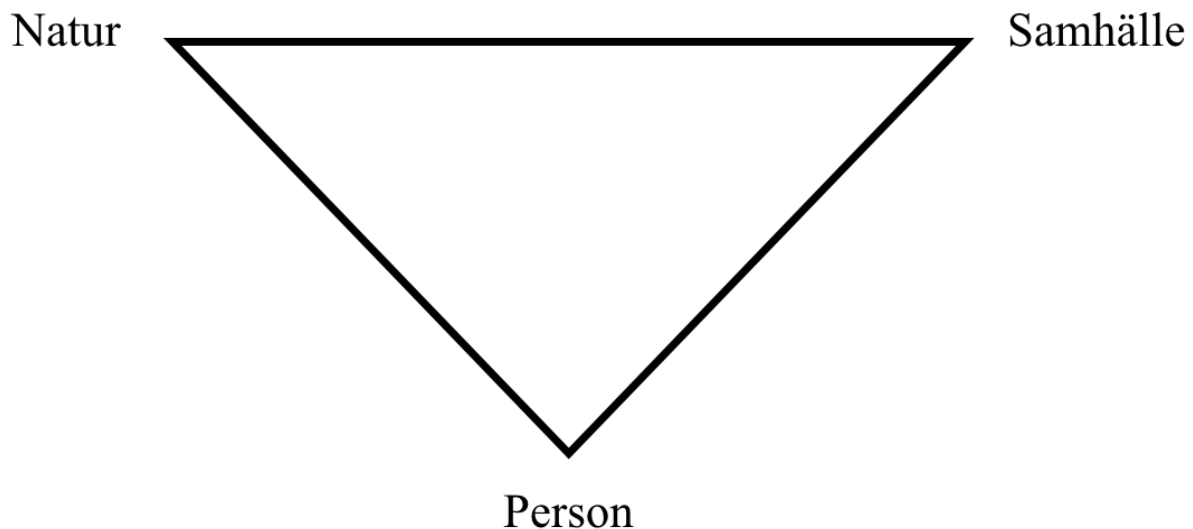
- i. Hur påverkas förskolornas friytor av den pågående förtättningsprocessen i Malmö?
- ii. Hur använder förskolorna sina friytor och/eller allmänna parker för att stimulera barnens kontinuerliga kontakt med gröna inslag?
- iii. På vilket sätt ger friytornas fysiska beskaffenhet barnen möjlighet till identitetsskapande lek och vilka av friytans fysiska aspekter kan främja detta?

2.4 Avgränsning

Studien har genomförts i ett samarbete mellan Malmö universitet och Stadsbyggnadskontoret (Malmö stad) och fokuserar på kommunala förskolor belägna innanför Yttre Ringvägen i Malmö. Barnens möjlighet till kontinuerlig naturkontakt på respektive förskolas friyta samt genom brukandet av allmänna parker i förskolans närområde - vilka kan bidra med kontinuitet i barnens möte med gröna inslag - har relevans för studiens syfte.

3 Dieter Steiners humanekologiska triangel

En applicerbar modell som illustrerar vårt förhållningssätt till problematiken finner vi i Dieter Steiners *humanekologiska triangel* (Figur 2). Steiner (1993) föreslår att vi människor lever i ett spänningsfält mellan tre olika, men ömsesidigt samspelande “verklighetsnivåer”, nämligen *natur*, *samhälle* och *person*. De mönster och företeelser som utvecklas på någon av dessa nivåer kan aldrig reduceras till enkla avspeglningar av mönster eller företeelser på någon annan i detta föreslagna, rekursiva förhållande. Däremot kan man alltid utröna strukturella kopplingar mellan vad som sker på de olika nivåerna.

Figur 2. Dieter Steiners humanekologiska triangel som illustrerar samspelet mellan natur, samhälle och person (1993).

Vidare beskriver Steiner (1993) att förhållandet mellan processer inom natur, samhälle och person är ömsesidigt förstärkande och en uttömmande förklaring av händelseförlopp måste således alltid rymma komponenter från alla tre hörn. Det är samspelet mellan de tre typerna av processer som hittills drivit och fortsättningsvis kommer att driva hela biosfärens utveckling (Steiner, 1993). För att beskriva systemet (triangelns rekursiva förhållande) närmare följer på nästa sida några exempel på systemets egenskaper och relationer.

Mellan *person-samhälle* finns ett komplext samspel som bland annat studeras inom sociologin. Som personer deltar vi alla i egenskap av samhällelig och social situation och struktur med såväl begränsningar som möjligheter. Vi påverkas av, men påverkar också vår omvärld och våra livsvillkor. Ett tydligt exempel på samspelet mellan person-samhälle är enligt André (2005) den aktuella miljödebatten om "livsstilens" betydelse för vår utveckling. Här är det, beskriver André (2005), uppenbart att personens livsstil är ett resultat av såväl egna preferenser som en anpassning till rådande situation och struktur av till exempel ekonomisk, politisk och teknisk karaktär.

Vidare menar Steiner (1993) att den enskilda människan också kan betraktas som ett ömsesidigt förstärkande system: *person-person*. André (2005) beskriver sambandet som att personens tankar, känslor och beteenden påverkas av omedvetna drivkrafter, liksom av ett praktiskt, vardagsbaserat och vanemässigt beteendemönster samt ett medvetet, rationellt och resonerande medvetande.

Mellan *person-natur* finns enligt André (2005) exempel på systemrelationer av stor vikt för hållbar utveckling. Varje människa har för det första en direkt och fysisk relation med omgivningen i ett specifikt och rumsligt sammanhang. Det speciella med människan förklarar André (2005) dock är hennes starka sociala beroende. Enligt Steiner (1993) präglas därför vår relation till naturen av en social verklighet och tolkning. Det moderna samhället förstärker fristående meningssammanhang genom att i hög grad separera människan från bland annat vardaglig kontakt med naturen. Vidare menar André (2005) att den moderna västliga världsbilden präglas av ett objektifierande förhållningssätt vilket i förlängningen leder till ett fjärmande från, och en "avförtrollning" av, naturen. Steiner (1993) menar att man kan koppla dagens miljö- och rättvisefrågor till en sådan grundläggande problematik och en frikoppling mellan systemnivåerna natur-samhälle-person.

4 Metodik

4.1 Okulärbesiktning av förskolornas friytor

Genom att okulärbesiktiga friytor på tre förskolors erhöll vi kunskap om hur de rent fysiskt är beskaffade, hur de nyttjas av lekande barn samt om de eventuellt brukas i utbildningssyfte och som intresseväckande verksamhet för naturvetenskap. För att underlätta processen upprättades ett underlag bestående av flertalet aspekter som fylldes i under observationstillfället på respektive förskola. Aspekterna i underlaget (se Tabell 1) är alla grundade i tidigare forskning inom fälten pedagogik, miljöpsykologi och miljösociologi och är aspekter som visat sig generera positiva effekter genom vistelse utomhus och kontakt med naturliga inslag. Anteckningar fördes kring respektive aspekt i underlaget vid besiktningstillfällena i den mån de kunde identifieras på förskolans friyta och i förskolans närområde.

Vidare användes vid okulärbesiktningarna ett underlag som Malmö stad (2011) utarbetat med syftet att nå en hög lekkvalitet på förskolorna i kommunen. Det gav oss en uppfattning om huruvida friytorna delats in i zoner som alla fyller en mening för barns fysiska och mentala utveckling. Underlaget är avsett att användas vid granskning av bygglovsritningar inför bygglovsgivning för förskolor. I underlaget står beskrivet hur “gården [friytan] bör kunna delas in i tre zoner”. Det bör finnas en *trygg zon* närmast huvudbyggnaden där barnen har direktkontakt med vuxna, en *vidlyftig öppen zon* där barnen kan springa och få upp fart eller leka ytkrävande och/eller fartfyllda lekar samt en *vild zon* med skog eller anlagd naturliknande miljö. Under okulärbesiktningstillfällena fick vi insikt i huruvida dessa zoner gick att identifiera på förskolornas friytor. I Tabell 2 återfinns en förklaring av respektive zon grundad på beskrivningar från underlaget (Malmö stad, 2011) samt tillägg från Mårtensson (2013).

Tabell 1.

Redogörelse för aspekter samt hänvisning till respektive källa från vilken information hämtats angående aspektens relevans i relation till barns fysiska och mentala hälsa genom utevistelse på förskolans friyta och närområde. Aspekter 1 och 2 ger en generell överblick över närområdets beskaffenhet och aspekter 3–13 beskriver förskolans egen friyta.

Aspekt	Referens
1. Allmänna grönytor i närområdet	(Malmö stad, 2011; Stroh et al., 2010; Szczepanski, 2015)
2. Trafikintensitet i närområdet	(Miljösamverkan Skåne, 2017; Stroh et. al, 2010; Szczepanski, 2015)
3. Storlek: (i förhållande till antal barn)	(Kjellsson, 2015; Lenninger, 2014; Miljösamverkan Skåne, 2017; Mårtensson, 2013)
4. Tillgänglighet: (användarvänlighet)	(Lindholm, 1995; Mårtensson, 2013)
5. Varierande grönska	(Malmö stad, 2011; Miljösamverkan Skåne, 2017; Mårtensson, 2013; Szczepanski, 2015)
6. Kreativitet/rumslig manipulation	(Lindholm, 2000; Miljösamverkan Skåne, 2017; Mårtensson, 2013)
7. Träd	(Boverket, 2015; Sandseter, 2011; Stroh et. al, 2010)
8. Buskage	(Boverket, 2015; Mårtensson, 2013; Sandseter, 2011; Stroh et. al, 2010)
9. Väderberoende	(Miljösamverkan Skåne, 2017; Stroh et. al, 2010; Szczepanski, 2015)
10. Topografisk diversitet:	(Boverket, 2015; Malmö stad, 2011; Miljösamverkan Skåne, 2017; Mårtensson, 2013; Sandseter, 2011; Szczepanski, 2015)
11. Material: (t ex redskap, leksaker och naturliga material som kvistar och stenar)	(Boverket, 2015; Mårtensson, 2013)
12. Naturvetenskapliga inslag i utbildningssyfte	(de Laval, 2015; Hägglund, 2011; Skolverket, 2016)
13. Pedagogiska inslag i utemiljö	(de Laval, 2015; Skolverket, 2016; Szczepanski, 2015)

Tabell 2.

Förklaring av respektive zon som enligt Malmö stads (2011) underlag samt Mårtensson (2013) bör finnas med på de friytor som anläggs i staden fortsättningsvis.

Zon	Definition
Den trygga zonen	Området närmast huset ska vara en plats för trygghet, lugn och ro. Zonen bör innehålla bord och sittplatser. Förutsättningar för någon form av lugnare aktivitet som bakbar sand, lekhus eller odlingar bör även förekomma.
Den vidlyftiga öppna zonen	Erbjuder utrymme för rörelse i många olika riktningar och ett flertal redskap som främjar en rörelsefylld lek. Redskapen kan exempelvis främja klätterlek och balansgång av olika slag. I denna zon hör bland annat gungor och rutschkanor hemma. Även kullar och terräng kan skapa förutsättningar för den vidlyftiga leken. Zonen bör vara förankrad i en förståelse av lekens uppkomst och förlopp som transaktioner mellan barn och landskap, menar Mårtensson (2013). Här bör det ges tillräckligt utrymme som uppmanar till fysisk aktivitet och fartfylld lek som har goda hälsoeffekter på barnen (Mårtensson, 2013).
Den vilda zonen	Bör vara placerad utanför den vidlyftiga zonen. Tät växtlighet ska ge möjlighet för barnen att uppleva känslan av att vara ifred. Den vilda zonen ska innehålla lekbar vegetation med buskar och träd och ska rimligtvis utgöra minst en tredjedel av förskolegården. Varierad topografi förstärker den vilda karaktären. Hit bör barn kunna röra sig för att pröva sin självständighet, menar Mårtensson (2013) - ett viktigt steg i barnets identitetsutveckling.

4.2 Semistrukturerade informantintervjuer

Då det var förskolepedagogerens utsagor - uppfattningar, tolkningar och kunskap - vi var intresserade av föll informantintervjuer sig naturligt som tillvägagångssätt. Intervjupersonernas åsikter var centrala och i linje med den kvalitativa intervjuprocessen lades i enlighet med Hjerm et al. (2014) och Bryman (2012) rekommendationer stor vikt på den operationella och teoretiska definitionen så att personer vars kunskap hade relevans för studiens syfte intervjuades och att frågorna ställdes i rätt kontext under intervjutillfället. Intervjuerna genomfördes med en pedagog från vardera förskola och handlade uteslutande om hur förskolorna brukar sin friyta samt sitt närområde för att stimulera barnens kontakt med gröna inslag.

För att vi skulle behålla möjligheten att under samtalen vara styrande utformades ett semistrukturerat underlag som nyttjades under samtliga intervjuer. Det möjliggjorde efter empiriinsamlingen en jämförelse av respektive pedagogs utsagor och därmed förskolornas utomhusverksamheter. För att säkerställa intervjupersonernas anonymitet valde vi att inte redovisa deras riktiga namn i resultat- och analysdelen av studien, utan omnämner dem istället med pseudonymerna Pedagog 1 (P1), 2 (P2) respektive 3 (P3).

Motivet för vårt tillvägagångssätt grundar sig även i Malmö stads översiktsplan (2014) där väsentligheten av att arbeta med barns egna perspektiv betonas, det vill säga barnens uppfattningar av deras närmiljö: "vuxnas syn på barns miljö är lika väsentligt att arbeta med som barnens egna uppfattningar". Men då den kognitiva förmågan hos barn varierar (Socialstyrelsen, 2015) och därmed kan hämma den vetenskapliga tyngd vi strävar efter att upprätthålla i studien ställdes vi inför ett antal överväganden. Genom att basera en studie på yngre barns egna uppfattningar - uppfattningar som sällan är rationella enligt Socialstyrelsen (2015) - riskerade undersökningen att förringas i det vetenskapliga samtalet. Vi valde på grund av den anledningen att exkludera barnen när vi valt vilka metoder för empiriinsamling vi för studien avsett att göra. Istället valde vi som redan nämnt att fokusera på de vuxna som dagligen tillbringar tid med barnen på förskolan och därmed har stor insikt i hur barnens vardag ser ut, det vill säga förskolepedagogerna. Pedagogerna gav oss även en inblick i hur verksamheten kring barnens kontinuerliga kontakt med gröna inslag ser ut idag och hur den på olika vis förändrats över tid då de på daglig basis arbetar intimt med barnen och dessutom under längre perioder.

4.3 Urval

I urvalsprocessen besöktes cirka 20 förskolor belägna i olika stadsdelar för att ge en uppfattning om till vilken grad förskolornas närområde är förtätade. Utifrån de uppfattningar som besöken genererade skapades tre kategorier på vilka valen av respektive förskola grundades. De tre kategorierna studien behandlar är "Förtätad", "Pågående förtätning" och "Ännu inte förtätad" (se Tabell 3). Undersökningen inkluderar tre förskolor som alla representerar varsin kategori. Kategorierna representerar alltså tre olika omgivande förhållanden i vilka förskolorna återfinns.

Då ambitionen med intervjustudien var att komplettera den från okulärbesiktningarna insamlade empirin, föll det sig naturligt att fokusera på personer som har daglig kontakt med barnen, en gedigen relation till platsen samt kunskap om hur verksamheten bedrivs på friytan och

i förskolans närområde. Kontakt med de pedagoger som intervjuades skapades genom ett enligt Hjerm et al. (2014) kallat snöbollsurval, det vill säga att en annan informant - i det här fallet förskolechefen på respektive förskola - pekade oss vidare till en pedagog som befann sig på förskolan under den tid som avtalats.

Tabell 3.

För studien utformade definitioner som förklarar de omgivande förhållanden i vilka de undersökta förskolorna återfinns.

Kategori	Definition
Ännu inte förtätad	Definierar ett område som fortfarande har stor utvecklingspotential vad gäller områdets utformning och upplevs i befintligt skick som rumsligt och mindre exploaterat. Området är mindre tätbefolkat och inhyser en eller flera större öppna ytor som inbjuder till exempelvis idrotts- och rekreativmöjligheter.
Pågående förtätning	Definierar ett område som är under förvandling av det pågående förtätningsarbetet staden genomgår. Förskolan i denna kategorin är i direkt eller nära anslutning till ett pågående större byggprojekt som på ett avsevärt sätt kommer att förändra närområdets beskaffenhet samt att förskolan direkt och/eller indirekt blir påverkad av den pågående byggnationen och/eller slutresultatet av den.
Förtätad	Avser ett område som redan genomgått en förtätningsprocess och där möjlighet för ytterligare utveckling av området är liten eller mindre. Området kan till exempel definieras av få öppna platser, få naturliga element och består till större delen av hårdgjord och bebyggd yta.

5 Att växa upp i den täta staden

Urbanisering och förändringar i den fysiska miljön får effekter för samtliga människor men allra mest påverkade blir barnen. Barnets uppväxtmiljö påverkar förutsättningarna för dennes framtida liv och barnet har en viktig roll i ett framtida hållbart samhälle, det är därför av stor vikt att samhället kan bistå med gynnsamma förutsättningar för barnens uppväxtvillkor (de Laval, 2015). de Laval (2015) menar att de mest grundläggande behoven som behöver tillses vid stadsplanering för ett barnvänligt samhälle är att ge barnen plats och utrymme samt närhet till vuxna. Då utomhuslek ofta utspelar sig i vuxnas närhet som på skolgårdar och förskolegårdar är det viktigt att där erbjuds goda förutsättningar för sådan sorts lek (Mårtensson, 2009). I takt med att befolkningen ökar, ökar behovet av fler förskolor vilket i sin tur skapar ett hårt tryck på de tillgängliga ytorna i staden. Till skillnad från 60- och 70-talet då arbetet med attraktiva utemiljöer för barn var en central del i samhällsplaneringen är det idag inte ovanligt att förskolor får dela sina friytor med övriga boende på innergårdar eller allmänheten i allmänna parker (Faskunger, 2007). Boverket (2015) menar att tillgången till rymliga ytor utomhus samt rörelsefrihet är viktiga faktorer som starkt kan förknippas med barnens hälsa, deras välbefinnande och möjlighet att leva ett fysiskt aktivt och ett därmed hälsosammare liv. Utomhusaktivitetens hälsofrämjande effekter är en följd av hur barnen kombinerar lekfull rörelse med naturkontakt och genererar en aktivitet samt ett socialt samspel som också påverkar deras mentala färdigheter. Boverket (2015) beskriver det befintliga samspelet mellan en friytas kvalitet och utevistelse: "ju högre kvalitet en gård [friyta] har, i form av grönska och väl planerade lektyor, desto mer tid spenderar barn utomhus".

Sveriges riksdag har på olika nivåer under en längre tid arbetat med att implementera FN:s barnkonvention i arbetet med samhällsutveckling, men med skiftande resultat (Lenninger, 2008). I stadsplaneringsarbete strävar en del stadsplanerare efter att tillämpa FN:s barnkonvention, främst artikel 12 om barns rätt att fritt uttrycka sina åsikter samt att bli lyssnad på (Lenninger, 2008). Vidare beskriver Lenninger (2008) vikten av att låta barnen ha en röst i stadsplaneringen då det kan ses som en del i processen med att fostra demokratiskt engagerade medborgare. Vid planering av fysisk miljö framhäver Lenninger (2008) även relevansen i barnkonventionens artikel 3 som säger att barnets bästa ska prioriteras vid åtgärder som rör barn samt artikel 31 som hävdar rätten till lek, kultur, fritid och rekreation.

Den miljö som barn växer upp i är också den miljö de utvecklas i (Boverket, 2015). Mycket av den fysiska aktivitet som barn utövar sker då de tar sig mellan olika målpunkter - exempelvis när de cyklar till och från förskolan (ibid), men att leva i en stad innebär att man delar det gemensamma utrymmet med inte bara andra människor utan även med tung trafik. Björklid (2005b) framhäver att både svenska som utländska studier visar på att trafiken är det största hindret för barns rörelsefrihet och har därmed även en negativ inverkan på deras livskvalitet. I tätortsmiljöer kan trafiken vara intensiv och tät vilket kan få konsekvenser för barnens sätt att förflytta sig då de inte har samma rörelsefrihet som vuxna. Då sträckorna till förskola och skola kan vara långa och trafikintensiva innebär det för många barn att de istället åker bil eller kollektivtrafik till förskolan och får därför inte den naturliga rörelseträning de annars skulle få om de istället förflyttade sig till fots eller med cykel (Ericsson, 2002).

6 Barnens roll för en hållbar framtid

Med hänvisning till den svenska läroplanen för förskolan skriver Hägglund (2011) om barnet som förändringsagent för en bättre värld och hur förskolan kan möjliggöra för en pedagogik i hållbar anda. Hägglund (2011) jämför innehållet under rubrikerna *Förskolans uppdrag* och *Barns inflytande* i läroplanen med FN:s konvention om barnets rättigheter och rätten till utbildning, att de formuleringar läroplanen innefattar angående barnets utbildning i frågor om bland annat hållbarhet, ansvar, etik och likvärdighet motsvarar de rättigheter som anges i konventionen och att det i grunden handlar om att utveckla pedagogik för medborgarkompetens - en medborgarkompetens som i längden är relevant bland annat för en hållbar framtid. Hägglund (2011) menar att kopplingen mellan förskolebarns naturkontakt och en hållbar framtid kan vara av betydelse att lägga större vikt vid. Enligt Ericsson (2002) är det en långsiktig process att påverka och förändra attityder och värderingar. För ett barn räcker det inte med enstaka sporadiska utomhusaktiviteter för att kunna se ett vardagligt sammanhang utan det bör strävas efter att kunna erbjuda barnen kontinuerlig utevistelse, och gärna i en strukturerad miljö för att barnet på så sätt får möjlighet att vara ute under alla årstider. Vidare menar Stenmark (2000) att om en människas kulturella och samhällsliga arv grundas i en uppväxt i en tätbefolkad storstad utan en naturlig koppling till naturen kan det i så fall medföra en viss avsaknad av affektion för naturen som skulle kunna anses, om inte nödvändig, så en god förutsättning för att miljöetiska ställningstaganden skall utgöra en del av ens identitet. Värderingar är enligt Stenmark (2000) av avgörande betydelse i arbetet med att komma till rätta med miljöproblemen.

Ett effektivt sätt att öka naturkontakten för barn är att låta den utgöra en del av det vardagliga klassrummet. Forskning har visat att förskolor som bedriver en utomhuspedagogisk verksamhet aktivt nyttjar naturen som klassrum i syfte att på ett inspirerande sätt utveckla insikter och lärande som är relevanta för hållbar utveckling (Änggård, 2009). I studier som gjorts av norska förskolor med utomhuspedagogik har man kunnat se hur barn som både lever och vistas i naturen ofta utvecklar en ömsint relation till den och som även leder till en beredskap att värna om den (Hägglund, 2011). Likt tanken om barnet som förändringsagent menar Ericsson (2002) att det är viktigt att ha i åtanke att det är barnen som är våra framtida beslutsfattare och att de också kommer att besluta om våra omgivning, om de parker och dungar som omger våra bostäder. Att med detta perspektivet se vikten av att i tidig ålder ge barnet förutsättningar att

skapa sig ett sunt förhållningssätt till den vardagsnatur våra samhällen innefattar då det kan ge avgörande konsekvenser för hur beslut kommer fattas. Mårtensson, Lisberg Jensen, Söderström och Öhman (2011) skriver om *hållbarhetsargumentet* vilket handlar om just betydelsen av barns naturkontakt i ett större, världsligt perspektiv. Genom en nära naturkontakt ska barnets miljöengagemang stimuleras vilket då leder till att barnet i framtiden har ett mer hållbart, ekologiskt förhållningssätt. I argumentet framhålls barnets naturkontakt som en nödvändighet i den fortsatta utvecklingen av det hållbara samhället och som nyckeln till framtida ekologiskt medvetna medborgare som på ett ansvarsfullt sätt förvaltar vår planet.

7 Friytans beskaffenhet och dess betydelse för barns utveckling

Mårtensson (2009) beskriver hur associationen “Barn, natur och lek hör ihop” fungerar som en kedja med idéhistoriska rötter som konstant får nytolkningar och är föremål för vidare forskning. Då rörelsefriheten drastiskt minskat under de senaste decennierna och platser för barn försvinner när lekplatser tas bort och allmänna friytor bebyggs (Boverket, 2015) får förskolegården en allt större betydelse. Med bakgrund av att förskolegården är den yta där barn tillbringar stor del av sin vakna tid är det av största vikt att den är utformad så att barns fysiska behov tillgodoses (Boverket, 2015). Studier visar på hur platsens beskaffenhet och kvaliteter spelar stor roll för utomhusleken, Mårtensson (2009) menar att den kräver stora ytor och mycket material och att den då möjliggör självreglering av kropp och psyke samt att den är inkluderande för barn oavsett ålder och särskilda förutsättningar. Boverket (2015) menar att en förskolegård i direkt anslutning till verksamheten som barnen fritt kan förfoga över är avgörande för hur aktivt och fantasifullt de kan leka samt att om barnen är beroende av vuxna för att ta till sig sin lekmiljö, riskerar detta att dra ned aktivitetsnivån kraftigt. Forskning visar att barn är mer aktiva på förskolegårdar som är rika på naturmaterial, de leker där fler lekar, de leker bättre i grupp samt visar prov på bättre uthållighet (Björklid, 2005b). I en studie av barns lek i utemiljöer (Sorte, 2005) kunde man se att leken i de mer sterila miljöerna var förhållandevis låg i jämförelse med miljöer som var rika på grönska vilket ledde till slutsatsen att träd och gräs förmedlar upplevelser som är viktiga för barns utveckling och att skogsgårdar med små skogsdungar främjar den kreativa leken. Förskolegårdar med en variationsrik terräng och topografi är dessutom bra för barnens motoriska utveckling av till exempel smidighet, balans- och koordinationsförmåga samt att träna snabbhet och just uthållighet (ibid). Boverket (2015) skriver att utomhuslek på svenska förskolor har visat ge goda effekter för en bättre nattsömn, välbefinnande, viktkontroll samt koncentrationsförmåga hos barnen. Under punkten *Utveckling och lärande* i förskoleplanen (Skolverket, 2016) är just utveckling av motorik, koordination, kroppsuppfattning samt att förmedla vikten av en god hälsa mål som varje förskola ska sträva efter att uppnå. Den regelbundna fysiska aktiviteten är också viktig för barnets både nuvarande och framtida hälsa, både på ett fysiskt, psykiskt som socialt plan (Faskunger, 2008). Fysisk aktivitet i form av lek skänker barnen glädje och fungerar i ett stressminskande syfte, samt har även positiva effekter för lärande och ger upphov till förnyad kraft och är viktigt för barnets utveckling (Björklid, 2005; Faskunger, 2007).

Den fysiska miljön har betydelse för barnets utveckling, men också för hur barn och unga skapar sig en identitet i relation till platsen. Såväl barn som vuxna har en känslomässig tillhörighet till speciella platser eller miljöer som är meningsfulla för individens identitet under uppväxten (Björklid, 2005a). Björklid (2005a) beskriver hur den fysiska miljön som tillåter sinnligt och kroppsligt utforskande är särskilt viktig. Genom att vistas på och utforska platsen väcks nyfikenhet hos barnen och platsen kan då kännas meningsfull för dem. Björklid (2005a) påpekar också vikten av barnens användande av sinnen för att skapa känslor kring platser. Platsidentiteten hör inte bara ihop med platsens beskaffenhet utan också med vad människor talar om och gör på platsen samt vilka värden den tillskrivs av andra. Barn använder inte bara rum till vad de egentligen är avsedda för utan ser också andra möjligheter i dem då "det är barnets fantasi som sätter gränserna" (Björklid, 2005a). För många barn är platsens beskaffenhet och vilka möjligheter den erbjuder avgörande för deras uppskattning och hur frekvent de söker sig dit, till exempel om där finns vegetation att krypa in i eller möjlighet att bygga kojor (Lisberg Jensen, 2008).

Lindholm (2000) beskriver "Slottet" som ett allmänt förekommande fenomen - och ett exempel på identitetsskapande lek - som återfinns på flertalet platser där barn har tillgång till skogsdungar. "Det är inte nödvändigtvis något som vi vuxna förknippar med naturen" fortsätter Lindholm (2000), utan "buskar kan mycket väl förvandlas till rymdskepp och trädgrenar till TV-apparater om de växer på ett lämpligt sätt". Barnens fantasi sätter gränserna och genom deras formassociationer ger näring åt nyfikenheten, upptäckterna och uppfinningsrikedomen. I Lindholms avhandling (1995) som syftade till att undersöka de fysiska egenskapernas betydelse för hur friyta användes, visade det sig att det som mer än någonting annat var avgörande för om en friyta uppfattades "bra" eller "dålig" var om det fanns naturmark att tillgå. Ett stycke mark som inte har någon speciell funktion utan som ingår i ett levande system, som tål robust hantering och som låter sig förvandlas till vad som helst.

Herrington (1998) beskriver hur man i hans studie av lekmiljön vid en förskola gjorde dels tillfälliga förändringar med nya konstruerade lekstrukturer med nya redskap etcetera och mer permanenta förändringar med ny vegetation och markbeläggning. Det visade sig att den nya vegetationen vars egentliga syfte var att accentuera färdvägar och skapa rumslighet användes mer än de nya lekredskapen. Den nya vegetationen hade förändrat friytans användning i sin helhet, beskriver Herrington (1998), och att barnen sedermera gav namn till olika platser i den

nya vegetationen går att förklara genom det känslomässiga band och värde barnet har kopplat till platsen. Vidare beskriver Lindholm (2000) hur dessa platser för lek, de föränderliga fysiska platserna åt vilka barnen bestämt en ny identitet, är alldeles nödvändiga förutsättningar för att leken ska fortleva, för att den skall utvecklas och av barnen tillskrivas ett värde. "Har man en gång sett eller förstått att tallungen är ett slott, så blir den aldrig mer 'bara' en tallunge", menar Lindholm (2000). Titman (1994) tar sin utgångspunkt i barns platsidentitet och beskriver friytans beskaffenhet som en del av verksamhetens "dolda läroplan", som barn läser av på en symbolisk nivå utifrån en semiotik kring asfalt, träd, blommor, sand, buskar, lekredskap, byggd miljö och skräp. Titman (1994) förklarar hur lekredskapen förstås som delar av ett vidare landskap utifrån det komplexa barnperspektivet - ett landskap som har betydelse för barnets orientering i rummet, deras sociala liv och deras möjligheter att tillägna sig platsen. Vikten av barnets identitetsskapande beskrivs även i *Läroplanen för förskolan 2016* under punkten Lpfö98:9 som lyder: "Förskolan skall sträva efter att varje barn utvecklar sin identitet och känner trygghet i den".

8 Förskolornas friytor, deras karaktär och närområden

I följande avsnitt redovisas de resultat som framkommit under okulärbesiktningarna av förskolornas friytor samt de viktigaste utsagorna från våra intervjuer - som redovisas genom citat - med förskolepersonalen på respektive förskola. Pedagogernas utsagor analyserades och syntetiserades med den empiri vi samlat in vid okulärbesiktningstillfällena vilket genererade en rad gemensamma faktorer som presenteras i tabellform under respektive förskola (se Tabell 4-6). Faktorerna beskriver förutsättningarna för utomhusvistelse och naturkontakt på friytan och i verksamhetens närområde, hur förtättningsprocessen i Malmö påverkar den samt huruvida identitetsskapande lek främjas genom nyttjande av de redskap och/eller gröna inslag som återfinns på förskolans friyta.

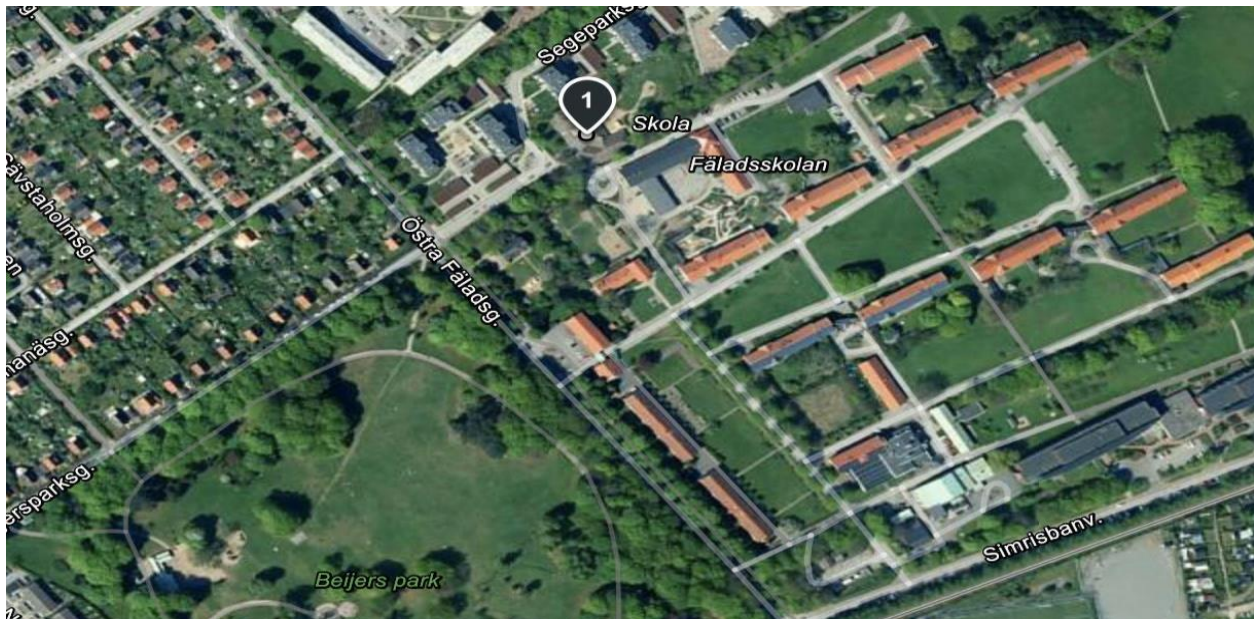
8.1 Östra Fälädens Förskola

Östra Fälädens förskola ligger belägen i stadsdelen Kirseberg i nordöstra Malmö (se Figur 3). På förskolans hemsida (Malmö stad, 2018) beskrivs platsen som naturskön med en stor, fin kuperad utemiljö med närhet till grönområdena Beijers park och Sege park som möjliggör dagligt nyttjande för utomhusaktiviteter för alla barn. Dessa förutsättningar gör att förskolan hamnar under vår kategori "ännu inte förtätad" (jmf Tabell 3). Förskolans friyta är planerad så att den ska inspirera och utmana till lek för alla barn. Utemiljön utnyttjas väl enligt den tillfrågade pedagogen (P1) och erbjuder ett variationsrikt lärande som stimulerar alla sinnen genom goda lekvärdesfaktorer och typer av zoner (jmf Tabell 2) samt möjligheten till god omvärldsförståelse. Området upplevs generellt som lugnt och lummigt. Förskolan ligger i ett skyddat läge cirka 100-150 meter från Beijers park och en 70 meter lång trädallé visar vägen till Sege park. Det framgår på Malmö stads hemsida (2018) att man planerar nybyggnation i närområdet vilket då sker i enlighet med *översiktsplanen 2012* och stadens strategi om förtätning av befintlig stadsmiljö innanför Yttre Ringvägen. När nybyggnationen kommer starta uppges ej.

Även om förskolan för studien faller under kategorin "Ännu inte förtätad" framgår det tydligt att viss förtätning skett i området under det senaste decenniet. Numera angränsar förskolans friyta till två nybyggda bostadshus (se Figur 4B & C) vilka enligt P1 - som arbetat på förskolan i 32 år - bidragit till att förskolans utomhusverksamhet förändrats något:

Vi hade en runda vi gick där, det växte björnbär och allt möjligt. Där fanns en massa sniglar, vi plockade blåbär och letade mask. [...] det var himla uppskattat [av barnen].

Den nära placeringen av bostadshusen har även inneburit att det från några boende framförts kritik om att förskolans verksamhet stör då de som framfört kritiken anser att barnen för mycket oväsen när de vistas ute på deras friyta. Frågan om att installera bullerplank har därför väckts, berättar P1.

Figur 3. Satellitbild över Östra Fäladens förskola (markör) och närområde (Eniro, 2018).

Verksamheten på förskolan försiggår nu i allt högre utsträckning på deras egna inhägnade friyta, menar P1, men att det inte nödvändigtvis beror på förtätningen som skedde för tio år sedan utan istället på att barngrupperna växt sig så pass stora att det kan vara problematiskt att röra sig på allt för stora områden och samtidigt behålla uppsikten över alla barn. Numera är man på förskolan totalt cirka 80 barn uppdelat på fyra avdelningar. Nuförtiden behöver man dessutom, beskriver P1, “skriva incidentrapporter och konsekvensanalyser [...] det är inte bara att ge sig ut längre, det är ytterligare ett moment som ska till”. P1 konstaterar att dessa moment har med barnens säkerhet att göra och att nya regler har tillkommit sedan P1 började arbeta på förskolan - “säkerheten är A och O, [...] men det känns lite tungrott idag, och spontaniteten har ju minskat”. Även om Östra Fäladen gick miste om möjligheten att röra sig på det grönområde som nu bebyggt menar P1 att de fortfarande har goda möjligheter att röra sig till både Bejers park och

Sege park, något man på förskolan försöker göra så ofta det tillåts. När det inte finns möjlighet att flytta ut verksamheten utanför förskolans egen inhägnad - på grund av bland annat bristande resurser i form av pedagoger som kan följa med ut - tröstar de sig enligt P1 med att "vi har en jättefin gård [friyta] där det finns lite 'skog' och backar (se Figur 4) [...] barnen har alla möjligheter här". De dagar det finns för få pedagoger tillgängliga, fortsätter P1, "är det rätt så skönt att veta att man har ett rätt så begränsat område ändå [...] då är det upp till oss på plats att stimulera barnen med de tillgångar vi har, vi sätter gränserna, vår fantasi styr". På friytan finns för övrigt buskage i olika storlekar sporadiskt utspridda, träd av olika slag och pallkragar för odling både på fram- och baksida.

P1 anser att hela friytan utnyttjas väl och poängterar att den är tillgänglig för alla barnen som går på förskolan, alla barnen kan alltså utnyttja de redskap och material som finns på området. På frågan om det är några särskilda inslag på friytan som är extra omtyckta av barnen svarar P1 att:

Gungor är ju alltid kul och sen tycker de om pinnar och stockar och stenar och sen kan de ju spela fotboll nere i den fria ytan. Nä, jag tycker nog att den är väldigt välutnyttjad [hela friytan]. Men det är ju få [andra förskolor] som har det här med att det är lite kuperat och lite skog och lite öppet så där tror jag vi är rätt unika.

Att friytan är just kuperad i form av en större kulle möjliggör enligt P1 variationsrik och stimulerande lek även då ytan är snötäckt. P1 förklarar hur det under sommarhalvåret kan bli väldigt varmt vid sandlådorna närmast byggnaden när solen ligger på (se Figur 4D) men att man då kan anpassa sig och förflytta verksamheten, och därmed leken: "då är det ju bara ut under träden så får de lite skugga om de vill ha det" (se Figur 4A). I intervjun framgår det hur friytans storlek samt många olika inslag tillåter personalen och barnen att vara kreativa och låta fantasin leda till att utnyttja friytans ytor i ännu större utsträckning. Bland annat låter man barnen färglägga stenar och måla mönster med gatukritor på de hårdgjorda ytor som finns på friytan. När fruktträden blommar framåt våren beskriver P1 hur de "lyfter vi ut stafflier, målar av och leker konstnärer [...] de blommar så fantastiskt vackert". På vintern beskriver P1 att de även vid ett par tillfällen när det varit tillräckligt kallt spolat gräsmattan och åkt skridskor.

Figur 4. Delar av friytan på Östra Fäladens förskola som illustrerar de vid okulärbesiktningarna påträffade zonerna: A: Vidlyftig/vild zon, B: Trygg zon (1), C: Topografi och överblick, D: Trygg zon (2) (Författarnas bilder, 2018).

Säkerheten är viktig och är ett återkommande ämne i vårt samtal med P1 och vi kommer lite senare under intervjun in på hur man eventuellt kunde anpassa stadens allmänna parker så att de i högre utsträckning kan utnyttjas av förskolorna i staden. I flertalet av Malmö innerstads allmänna parkområden finns större lekparkar dit både förskolegrupper och allmänheten är välkomna, förklarar P1. Att inhägna vissa av dessa menar P1 skulle underlätta och motivera barngrupperna att ta sig ut utanför förskoleområdet mer frekvent - “[...] det är klart att vi skulle varit ute mer i den typen av miljö då [allmän park]”.

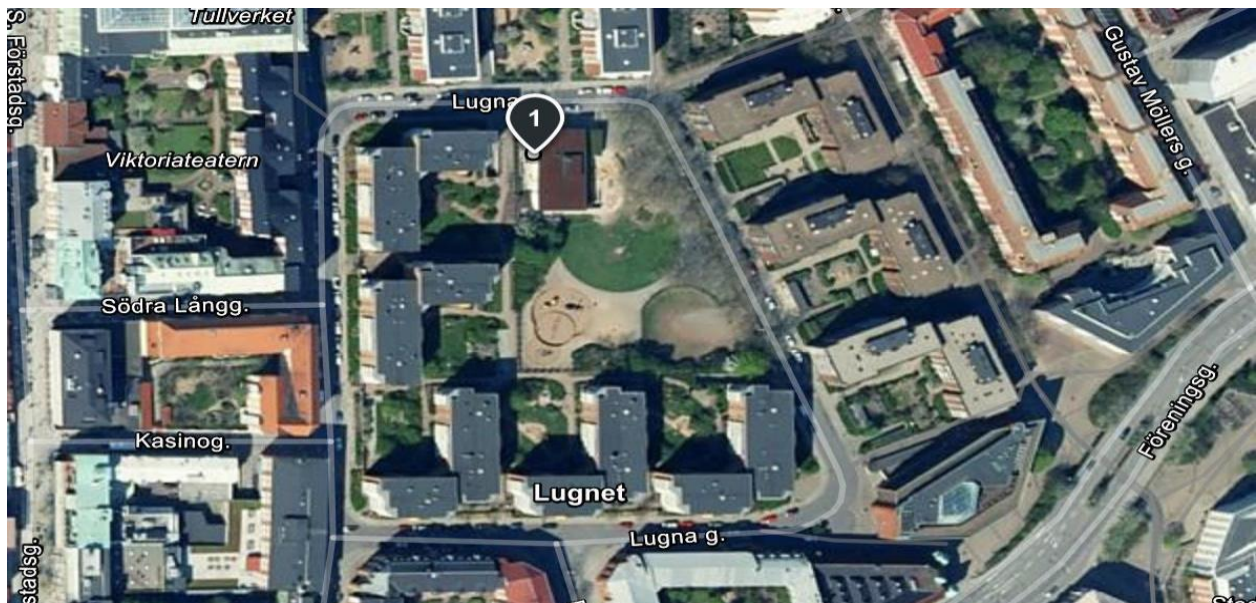
Tabell 4.

Tabellen visar de faktorer som skapats efter analys av den empiri som insamlats vid okulärbesiktning- och intervjutillfällena.

Faktorer	Östra Fäladens förskola (<i>Ännu inte förtätad</i>)
Förtätningens påverkan på verksamheten	Förskolans utomhusverksamhet har påverkats av förtätning i det avseende att ett grönområde där man tidigare vistades dagligen nu bebyggs vilket hämmat deras rörelsefrihet i närområdet något.
Rörelsefrihet i närområdet	Verksamheten har goda möjligheter att på ett säkert sätt förflytta sig inom sitt närområde. Vistelse i Beijers park kräver att de korsar en mindre trafikerad väg och till Sege park kan man förflytta sig via sammanhängande gångväg.
Egen friyta i direkt anslutning till verksamheten	Förskolan har tillgång till en inhägnad framsida (mestadels hårdgjord yta) samt deras egen inhägnade baksida (varierande terräng och topografi). Enbart förskolans barn och personal har tillgång till friytan vilket möjliggör fortlöpande lek.
Naturvetenskapliga inslag i pedagogiska syften	Verksamheten fokuserar idag på de redskap som finns tillgängliga på friytan i första hand. Odlingsmöjligheter, fruktträd, kuperad terräng och i övrigt varierande växtlighet ger goda förutsättningar för att pedagogik med naturvetenskaplig inriktning ska kunna bedrivas. Nybyggnation i direkt anslutning till friytan har dock minskat på möjligheterna att bedriva denna typ av verksamhet utanför förskolans egen inhägnad.
Zonering av friyta	Friytans storlek, dess varierande växtlighet, topografiska diversitet och befintliga redskap/material möjliggör stimulans för barnen på alla delar av friytan. Kriterier för alla zonerna finns representerade på friytan men zonerna i sig är svårare att identifiera.
Rumslig manipulation	På friytan finns flertalet buskage som ämnar sig till olika typer av lek, träd i olika storlekar, en rad olika varianter marktäckande material och en stor öppen gräsyta som barnen kontinuerligt manipulerar. De lösa, naturligt tillgängliga, objekten (löv, pinnar, stenar, stockar) främjar den kreativa leken.
Årstidsberoende	Friytans fysiska beskaffenhet uppmuntrar till lek under alla årstider, möjligheten finns även att efter väderlek anpassa och förflytta verksamheten till andra zoner för att exempelvis undvika eventuell hetta.
Utrymme för identitetsskapande lek	Relativt goda möjligheter till identitetsskapande lek genom de varierande tillgångar man har på området. Rollspelsliknande lek kan fortlöpa under längre perioder då man på egen hand förfogar över friytan. Friytan uppfattas inte som "överplanerad" vilket uppmuntrar barnen till att själva utforma rummet med hjälp av sin fantasi.

8.2 Sjöhästens förskola

Sjöhästens förskola är centralt belägen på Lugnet längs med Lugna gatan nära Triangelorget (se Figur 5) och ligger i en allmän park som den delar tillsammans med en hundrastgård, en allmän lekplats samt de två andra förskolorna Lugnets förskola och Förskolan Renen. Den allmänna parken förskolan är belägen i omgärdas från samtliga håll utav stora bostadshus vilket gör att den lämpar sig för kategorin “Förtätad” (jmf Tabell 3). Sjöhästen har även en avdelning för äldre barn belägen i ett av bostadshusen tvärs över gatan från förskolans huvudbyggnad. Den fristående avdelningen delar sin friyta, som bland annat består av en mindre lekplats, med övriga boende i huset på den gemensamma gården. Att förskolan flyttat in delar av sin verksamhet i byggnaden har inte tagits emot väl från samtliga boende i huset, P2 beskriver hur vissa boende protesterar mot förskolans närvaro genom att: “någon eller några boende struntar i att stänga grinden som vetter ut mot gatan som en protest mot vår verksamhet här.”

Figur 5. Satellitbild över Sjöhästens förskola (markör) samt den allmänna park som utgör förskolans friyta (Eniro, 2018).

Väl innanför parkens inhägnad är det inget förutom hundrastgården som avgränsar parkens olika ytor vilket innebär att barnen kan röra sig fritt där inne, men då förskolans friyta är en del av en allmän park har pedagogerna på Sjöhästen hittat på en osynlig gräns som barnen inte får korsa om de blir tillsagda det, det för att bättre kunna hålla koll på dem. Sjöhästen är belägen i parkens nordvästra hörn och har det mesta av sin utomhusverksamhet i den norra delen av parken. I den

delen av parken ligger ett par av de inslag som P2 beskriver som särskilt uppskattade av barnen. Bland annat de stora stenarna som är placerade vid träden som “[det kan] vara rätt många som tycker det är kul att hoppa mellan”, ett par stenhästar som de brukar tycka om att leka på samt ett par små tipi-liknande hyddor som barnen “kan gömma sig i och där de emellanåt samlar in saker” (se Figur 6C) menar P2. I närheten till huvudbyggnaden finns picknickbord som tillåter dem att fika och äta utomhus vid goda väderförhållanden (se Figur 6D). Dock saknar de vid borden skydd för stark sol och nederbörd.

Parken omfattar en stor variation av element; topografin varierar som när på ett par vegetationsklädda kullar, marken består av gräs, jord och sand samt gatustensprydd gångvägar mellan in- och utgångar, byggnader samt lekplatsen. Om lekplatsen med gungor och klätterställning (se Figur 6A) nere i södra delen av parken säger P2 att de leker vid den men att “de går ifrån den också rätt fort, de känner ju lekplatsen”. Parkens yta är till största delen öppen vilket inbjuder till mycket rörelse. Runt om kullarna och lekplatsen växer träd och buskage som barnen kan gömma sig bland och kullarna i sig erbjuder pulkaåkning vid rätta förhållanden. P2 beskriver kullen med dess växtlighet och stigar som leder genom buskagen som ett av de mest populära områden i parken (se Figur 6B).

Men där är ändå småstigar i [vegetationen] så där leker de jättemycket [...]. Men den är väldigt populär, den lilla kullen. Sen på vintern åker de pulka ner för den. Så det är nog en av de mest populära, just det buskområdet.

På frågan om huruvida personalen på förskolan får vara med och påverka utformningen av friytan säger P2 “det är väldigt begränsat, vi får inte göra hursomhelst.” P2 berättar dock att de fick ett “ok” av Malmö stad att sätta upp ett par fågelholkar i träden som de själva hade tillverkat. P2 säger att “de [Malmö stad] möter oss i det och de kan vara lite flexibla med vissa saker bara man motiverar till varför”, men hen menar dock på att de inte får göra några egna ändringar i miljön: “där har vi inte fått påverka så mycket av hur utformningen av vår del av gården skulle se ut.”

Figur 6. Delar av friytan (allmän park) vid Sjöhästens förskola som visar de vid besiktning konstaterade zonerna: A: Vidlyftig zon, B: Vild zon, C: Vild zon/Trygg zon, D: Trygg zon (Författarnas bilder, 2018).

Förskolans verksamhet sker inte endast i deras egna lokaler och på friytorna. På Sjöhästen har de som mål att lämna förskoleområdet och ta sig iväg till någon annan plats i närheten minst en gång i veckan. P2 berättar att de då har stor glädje av förskolans eldrivna lådcyklar som tillåter dem att färdas längre sträckor med stora grupper då varje lådcykel rymmer upp till sex barn. Med hjälp av lådcyklarna har de tagit sig så långt som ända bort till Bulltoftaparken.

När de [eldriven lådcyklarna] fungerar så kan man ta sig rätt så långt iväg, på väldigt kort tid, så då har man kunnat ha heldagsutflykter och tagit med sig mat och packning och det väger ju inte när man har motorn igång.

P2 menar att stadens goda cykelförbindelser samt nyinrättade trafikljusöverfarter ger en ökad känsla av trygghet, något som underlättar när de ger sig iväg på utflykter. P2 betonar vikten av

att barnen får komma ut, att de på så sätt får "perspektiv över sin närmiljö och förståelse för natur, djur och liv, växter etcetera." och att det är viktigt ur ett långsiktigt perspektiv då det handlar om framtidens medborgare: "Det handlar ju om att vi fostrar framtidens befolkning, och då är det ju väldigt viktigt att vi försöker få barnen att ta hand om vår miljö, att den är viktig för oss och för vår framtid."

Tabell 5.

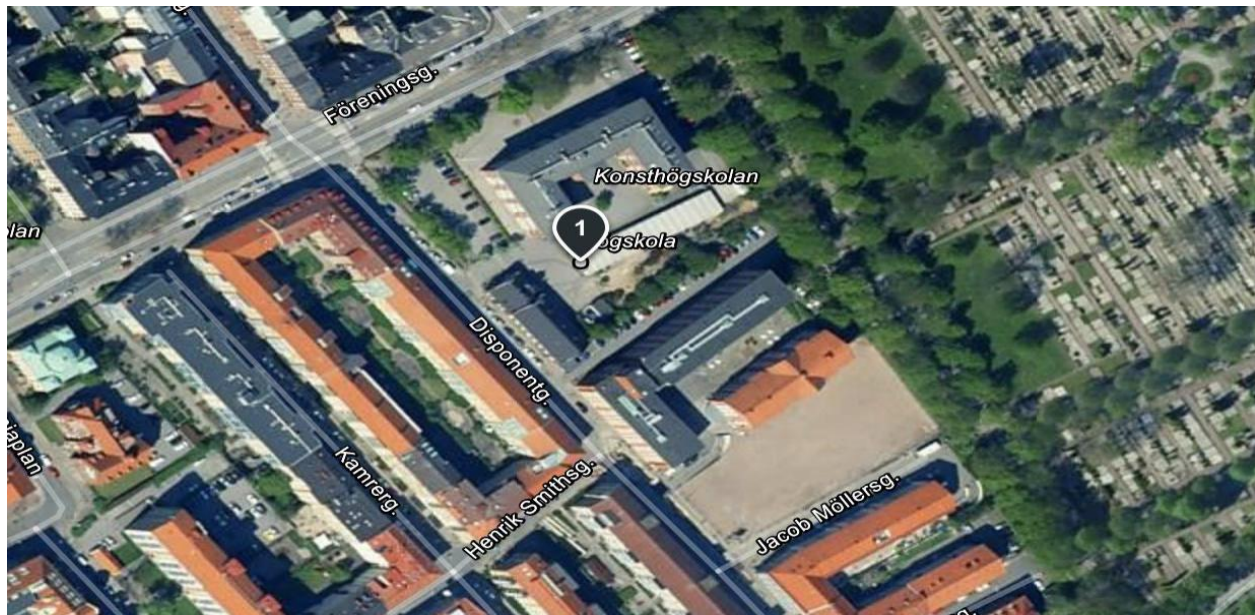
Tabellen visar de faktorer som skapats efter analys av den empiri som insamlats vid okulärbesiktning- och intervjutillfällena.

Faktorer	Sjöhästens förskola (<i>Förtätad</i>)
Förtätningens påverkan på verksamheten	Förskolan är en direkt produkt av förtätningsprocessen då den är inhytt i en allmän park och gör därmed anspråk på mark som tidigare kunnat nyttjas av allmänheten. Förskolans utomhusverksamhet påverkas då den inte har någon friyta att själv bestämma över samt att de aldrig vet vilket skick parken, det vill säga, deras friyta är i från dag till dag.
Rörelsefrihet i närområdet	Begränsad rörelsefrihet inom förskolans direkta närområde. Bilvägar ramar in den för verksamheten tillgängliga ytan på tre av fyra sidor. Förskolan är lokaliserad mitt i centrala Malmö vilket innebär att det är mycket människor i rörelse i området under dygnets alla timmar. Tillgång till eldrivna lådcyklar underlättar rörelsefriheten inom verksamhetens närområde något.
Egen friyta i direkt anslutning till verksamheten	Förskolan har ingen egen friyta som man ensamt förfogar över utan delar en park med allmänheten. Hit är alla välkomna dygnet runt vilket innebär att man på förskolan måste plocka in och ut alla redskap och material dagligen. Förskolan måste anpassa utomhusaktiviteter efter det skick i vilken ytan lämnas av allmänheten, exempelvis vid nedskräpning.
Naturvetenskapliga inslag för pedagogiska syften	Odling eller dylikt utomhus är för förskolan svårt att bedriva då man delar yta med allmänheten.
Zonering av friytan	Kriterier för respektive zon går att identifiera vid generös bedömning av dessa.
Rumslig manipulation	Då man delar yta med allmänheten blir möjligheten att manipulera området minimal. Flertalet buskage återfinns bakom staket runt om på ytan och är därmed inte tillgängliga för barnen. Lösa objekt (stenar, pinnar etc.) är sällsynt förekommande.

Årstidsberoende	Ytans fysiska beskaffenhet ämnar sig till lek under samtliga årstider. Här finns möjlighet att förlägga verksamhet på platser inom inhägnaden (i mån om utrymme och "konkurrens" om plats med allmänheten) som lämpar sig efter väderlek.
Utrymme för identitetsskapande lek	Då verksamheten ligger förlagd i en allmän park krävs att personalen plockar in och ut redskap och material dagligen, detta gör att den rollspelsliknande, identitetsskapande leken inte kan fortgå under längre perioder. Det inhägnade området är tydligt planerat vilket kan hämma den identitetsskapande leken då barnet inte uppmuntras att använda sin egen fantasi för att själv forma platsen och göra den till sin egen.

8.3 Konstnärens förskola

Konstnärens förskola är en barackförskola som sedan 2012 är inrättad på Konsthögskolans skolgård i Västra Sorgenfri (se Figur 7). Förskolans beskaffenhet och placering gör att den lämpar sig för kategorin "pågående förtätning".

Figur 7. Satellitbild över Konstnärens förskola (markör) och dess friyta som kan ses i direkt anslutning söder om förskolans byggnad (Eniro, 2018).

Pedagogen (P3) vi intervjuar kan inte svara på hur länge förskolan bedrivit sin verksamhet i nuvarande baracker (se Figur 8A) och vet heller inte hur länge till de blir kvar i rådande format, men säger: "jag vet dock att de haft ett femårskontrakt, så ett bra tag iallafall. Vi planerar ju att flytta in sen, i andra lokaler, jag vet inte riktigt när men kanske om cirka ett år kanske." Var

deras nya permanenta lokaler kommer att vara kan P3 inte heller svara på: “det har vi inte fått reda på ännu”, men menar att anläggandet av Konstnärens förskola “grundar sig i bristen på plats och det växande antalet barn i staden”. De tillfälliga barackerna förskolan huserar i fungerar enligt P3 i regel bra men hen berättar att de under sommarmånaderna får förlägga sin verksamhet till Sjöhästens förskola på Lugnet på grund av att det blir för varmt i barackerna för att kunna vistas i dem samtidigt som deras luftkonditionering strejkar och har gjort så vid upprepade tillfällen:

På sommaren är det inte så roligt, luftkonditioneringen fungerar ju inte. Det blir väldigt många på liten yta också. [...] det är just på sommaren som det är riktigt varmt här inne. Men då när det är sommarsammanslagning så är vi borta på Sjöhästen, för då går det inte alls att vara i de här lokalerna.

P3 tror att det är ett genomgående problem för förskolor som håller till i baracker, att de lätt blir för varma: “Jag tror att det är ett problem som alla barackförskolor upplever, sen vet jag inte riktigt vad kommunen gör åt det.”

Förskolans platta och relativt smala friyta definieras av dess varierande växtlighet i form av bland annat äppel- och körsbärsträd och buskage som skuggar mycket av området och till större delen av gräs-, jord- och sandtäckta ytor (se Figur 8). P3 berättar att de startat ett odlingsprojekt där de planerar att odla alltifrån kryddor, grönsaker och blommor. Initiativet är deras egna och i pallkragar och odlingsbackar säger P3 att de “planerar rabarber, mynta och timjan och citronmeliss och så planerar vi att odla morötter, ärtor, rädisor, solrosor, så det är iallafall de planerna vi har.” P3 beskriver hur barnen är ute i princip varje dag så länge vädret tillåter och i synnerhet “nu när solen tittat fram, då är man ute mer”. Hen beskriver förskolans friyta som “tillåtande att få vara precis överallt” och att den är tillgänglig för samtliga barn - ett undantag är enligt P3 dock klätterträdet (se Figur 8C) där “de äldsta alltid är och inspirerar de yngre som står där och tittar på.” P3 är nöjd med förskolans friyta och gör samtidigt en jämförelse med en tidigare förskola hen jobbat på som hen menar inte var lika tillåtande, att den givna friytan förskolan där hade tillgång till var mer begränsad.

Figur 8. Delar av friytan vid Konstnärens förskola. De vid okulärbesiktningar påträffade zonerna: A: Vidlyftig zon/trygg zon, B: Vidlyftig zon, C: Vild zon, D: Trygg zon (Författarnas bilder, 2018).

P3 beskriver hur populariteten för redskapen och det som naturligt finns tillgängligt på friytan fluktuerar beroende på typ av lek, men att flera av inslagen på friytan låter barnen använda sin fantasi: “Sen är det ju husen där de gärna har olika typer av rollspel etcetera. Delen här nere [ena kortsidan] där är det båten som är rolig.” P3 berättar att de nyligen installerat en kub som barnen kan klättra på och gömma sig i och att de hänger upp tyger i ett träd för är att “skapa en sagohörna” (se Figur 8B). Längs med buskagen nere vid båtarna säger P3 att barnen “just nu gräver de mycket mask och så där nere (se Figur 8C). De olika inslagen på friytan, framförallt de mer egentillverkade, menar P3 är möjliga då det är förskolans egna mark att disponera vilket tillåter personalen att vara kreativa och spontana: “Det är tack vare att det är vår egen gård som det går att göra sånt här, vi får manipulera den bäst vi vill eftersom att vi inte delar den med

någon annan”, påpekar P3 vilket hen menar är en förutsättning för att leken kan fortgå. På friytan finns inga gungor: “då går vi till lekparken nere på Kungsgatan”, beskriver P3, här finns inte heller någon fastgjuten rutschkana, något som man enligt P3 saknar då “det händer olyckor kring dem [portabla rutschkanor i plast]” (se Figur 8D) och att pedagogerna därför måste positionera sig väl så att de hela tiden har uppsikt över barnen när de vill åka. Även avsaknaden av topografiska inslag är något P3 medger att de kan sakna: “visst det [kullarna] saknar man ju. Då måste man ta sig iväg och det blir lite mer av ett större projekt.”

P3 beskriver att de har som ambition att ge sig ut utanför förskolans område minst en gång i veckan, då oftast till lekparken på Kungsgatan som ligger på promenadavstånd eller till Folkets park. Förskolan har också egna elcyklar som underlättar för dem att kunna färdas lite längre sträckor. Tillgängligheten är en aspekt som P3 lägger viss vikt vid och menar att det ibland kan vara något som hindrar barngrupper att röra sig till lekparker i förskolans närområde med anledning av att “vissa är ju inte inhägnade och vissa parker är inte anpassade för alla åldrar”. Som exempel nämner hen Magistratsparken som mer lämplig för just äldre barn då den “handlar mycket om klättring där så det är mer för de äldre.”

Tabell 6.

Tabellen visar de faktorer som skapats efter analys av den empiri som insamlats vid okulärbesiktnings- och intervjutillfällena.

Faktorer	Konstnärens förskola (<i>Pågående förtätning</i>)
Förtätningens påverkan på verksamheten	Förskolans verksamhet är belagd i en provisorisk lokal på en yta som egentligen tillhör Malmö Konsthögskola. Friytan har på grund av detta tydliga brister i sin beskaffenhet vad gäller zonerings och topografi samt att barngrupperna blivit större än planerat.
Rörelsefrihet i närområdet	Verksamhetens område återfinns i centrala Malmö, i typisk stadsbebyggelse som definieras av mycket människor i rörelse och intensiv trafik. Området angränsar till ST: Pauli Norra kyrkogård vilken utnyttjas för att undvika trafik när man rör sig inom det direkta närområdet.

Egen friyta i direkt anslutning till verksamheten	Förskolan har en smal och avlång friyta som saknar höjdskillnader till deras förfogande - i direkt anslutning till lokalen. Denna har tilldelats förskolan i mån om behov men är från början del av Malmö Konsthögskolas inhägnade område. Här behöver inte personal plocka in och ut material eller redskap vilket tillåter barnens lek att pågå under längre perioder.
Naturvetenskapliga inslag för pedagogiska syften	Här finns möjligheter för (och planer på) att odla diverse örter, blommor och grönsaker i de på friytan befintliga pallkragarna. Den varierande växtligheten och de olika marktäckande materialen (sand, jord, grus och gräs) kan fylla ett pedagogiskt syfte. Rikligt med naturmaterial.
Zonering av friytan	Friytans smala och platta utformning medför att kriterier för den vidlyftiga zonen inte uppfylls på ett tydligt sätt men bidrar tillsammans med byggnadens lika långa form däremot en tydlig trygg zon. Friytans vegetation i form av träd och buskage bjuder på ett par ställen in till lek som lämpar sig i den vilda zonen.
Rumslig manipulation	Förskolan har möjligheten fritt manipulera sin friyta. Här finns en mängd buskage, snår och mindre träd som barnen med hjälp av personalen tillåts manipulera. Kreativiteten kan pågå under längre perioder då verksamheten är ensamma på ytan. Lösa naturliga attiraljer förekommer.
Årstidsberoende	Förskolebyggnader är inte anpassad för varmare klimat vilket gör att verksamheten förläggs i en annan lokal under sommarhalvåret. Friytans varierande växtlighet skuggar stora delar av området och lämpar sig därför för lek även under varma sommardagar. Friytan saknar helt tak vilket kan förhindra utomhusverksamhet vid kraftig nederbörd.
Utrymme för identitetsskapande lek	Friytan upplevs inte som överplanerad vilket främjar barnets egen manipulation av platsen. Barnet uppmuntras därmed att använda sin fantasi för att själv forma rummet. Då enbart förskolans personal och barnen själva har tillgång till ytan tillåts leken att fortsätta under längre perioder.

9 Diskussion

Studien har genom intervjuer av pedagoger från tre förskolor samt okulärbesiktningar av förskolornas friytor undersökt hur den pågående förtättningsprocessen i Malmö stad påverkar förskolors utomhusverksamheter. Undersökningarna för avsikt att bidra med kunskap till Stadsbyggnadskontoret i deras arbete med att planera och förtäta staden. Enligt Malmö stad (2014) har kommunen ambitionen att genom förtätning (innanför Yttre Ringvägen) bli en socialt, miljömässigt och ekonomiskt hållbar, effektiv och attraktiv stad att bo och verka i. Vi kan genom studiens resultat visa att denna ambition och dess införlivande märkbart påverkar utomhusverksamheten för samtliga förskolor som ingått i undersökningarna (jmf Tabell 4-6). Samtliga förskolor har på ett eller annat vis påverkats av det ökande antalet barn i staden, rörelsefriheten minskat samt att två av de tre (Sjöhästens förskola och Konstnärrens förskola) besiktigade friytorna har brister i deras fysiska beskaffenhet vilket medfört konsekvenser för förskolornas utomhusverksamhet och därmed hämmar barnens möjlighet till kontinuerlig kontakt med gröna inslag.

Då barnets uppväxtmiljö i det konstruerade samhället påverkar förutsättningarna för dennes framtida liv (de Laval, 2015) och de beslut de fattar när de blivit vuxna (Ericsson, 2002; Johansson & Küller, 2005; Mårtensson et al., 2011) bör det ligga i Malmö stads intresse att ge barnen i staden goda uppväxtvillkor. Johansson och Küllers (2005) skriver om hur det i livsvägsstudier bland den svenska allmänheten finns resultat som tyder på att miljöengagemang börjar utvecklas redan i barndomen. Upplevelser och erfarenheter från möten med gröna inslag är alltså enligt Johansson och Küller (2005) bidragande faktorer för hur miljöengagerade personer blir när de växt upp - något som går i linje med hur Steiner (1993) beskriver relationen mellan *person-natur*. Det är individens värderingar, sympatier och de till naturen kopplade värden som styr dennes intentioner och beteenden emot den (Hägglund, 2011; Johansson & Küller, 2005; Kahn & Kellert, 2002; Louv, 2008; Steiner, 1993; Williams & Sheridan, 2011). Enligt Steiner (1993) präglas vår relation till naturen av en social verklighet och en tolkning av våra erfarenheter och upplevelser från den (jmf kap 3). Risker finns för en frikoppling mellan systemnivåerna person-natur i ett modernt samhälle där vi objektifierar och "avförtrollar" den naturliga världen - en relation vilken är viktig för det fortsatta hållbarhetsarbetet och något som påverkar hela det rekursiva spänningsfält mellan *natur-samhälle-person* i vilket vi lever (Steiner, 1993).

de Laval (2015) poängterar vikten av att ge barnen plats och utrymme att på ett kroppsligt och sinnligt sätt utvecklas i den täta staden, något som vi genom våra resultat kan visa att barnen på både Konstnärens förskola och Sjöhästens förskola just nu inte ges i och med begränsad rörelsefrihet och brist på möjlighet att på egen hand manipulera sin friyta. Det går i linje med vad Faskunger (2007) beskriver som ett allt mer vanligt förekommande fenomen i tätare städer och något som Boverket (2015) menar kan ha konsekvenser för barnens hälsa, deras välbefinnande och möjligheter att leva ett fysiskt aktivt och därmed hälsosammare liv. Boverket (2015) beskriver hur utomhusaktivitetens hälsofrämjande effekter är en följd av hur barnen kombinerar lekfull rörelse med naturkontakt vilket också bidrar till ett socialt samspel mellan barnen som påverkar deras mentala färdigheter. Den fysiska miljön har alltså genom lek betydelse för både barnens fysiska och mentala hälsa (Björklid, 2005a/2005b; Boverket, 2015; Faskunger, 2007; Mårtensson, 2009).

På samtliga förskolor som undersökts försöker man i den mån det är möjligt att stimulera barnen genom att dels använda sig av friytans fysiska beskaffenhet (redskap och material) men även genom att uppmuntra dem till att använda sin egen fantasi och kreativitet. Förskolorna har olika förutsättningar och därför faller det sig naturligt att man går tillväga på olika sätt. Det som är gemensamt för förskolorna i studien är dess användning av redskap och leksaker i olika former som barnen sedermera använder under utevistelsen. Det finns emellertid skillnader mellan förskolorna i hur den processen går till. På grund av att Sjöhästens förskola delar sin friyta med allmänheten tvingas pedagogerna varje dag plocka tillbaka materialen när barnen ska gå hem. Förutsättningarna för rollspelsliknande lekar som fortsätter över längre perioder och som ger upphov till sociala samspel mellan barnen blir därför sämre på Sjöhästen jämfört med Östra Fälåden och Konstnären. Enligt Boverket (2015) så påverkar det barnets chanser att på ett sinnligt och kroppsligt vis lära känna sig själva, sin plats i omgivningen och i det sociala spelet med andra individer. Möjligheten för barnen på Sjöhästen, att rumsligt manipulera friytan och göra den till sin egen, är relativt liten i jämförelse med de två andra förskolorna som ingått i studien - något som har stor betydelse för hur aktivt och fantasifullt barnen tillåts leka (Boverket, 2015; Herrington, 1998; Lindholm, 1995/2000; Lisberg Jensen, 2008; Titman, 1994). Sjöhästens friyta upplevs även till skillnad mot de andra två som tydligt planerad vilket hämmar barnens identitetsskapande (Björklid, 2005a; Herrington, 1998; Lindholm, 1995; Sorte, 2005) ytterligare, då dess fysiska beskaffenhet inte på samma sätt inspirerar eller tillåter barnen att

genom sin fantasi rumsligt manipulera dess element. Lenninger (2008) påpekar vikten av att låta barn ha en röst i stadsplaneringen då det kan ses som en del i processen att fostra demokratiskt engagerade medborgare, något som verksamheten på Sjöhästens förskola idag har begränsade möjligheter att erbjuda då de delar sin friyta med allmänheten - en möjlighet vilken man enligt Malmö stad (2014) har för avsikt att utveckla generellt (jmf kap 2.1 punkt 2). En friyta bör alltså helst vara ombesörjd av verksamheten själv, innehålla variationsrik växtlighet, tydlig zonering (jmf Tabell 2) och vara väl anpassad för våra årstider. Det bidrar till att kontinuitet i leken samt att kreativiteten, det kroppsliga utforskandet och den rumsliga manipulationen på ett gott sätt kan forma individen. Genom att kontinuerligt vistas på och utforska det friytan har att erbjuda, dess element och material väcks nyfikenhet hos barnen och platsen kan då kännas meningsfull för dem (Björklid, 2005a; Herrington, 1998; Lindholm, 1995; Lisberg Jensen, 2008; Sorte, 2005) något som enligt Steiner (1993) skulle bidra till att stärka relationen mellan systemnivåerna *person-natur*.

Konstnärens förskola, vars verksamhet inrättats som nödlösning för att möta behovet av förskoleplatser som blivit resultat av det ökande invånarantalet i Malmö, är ett exempel på ett reaktivt arbetssätt och tyder på att staden hittills inte hunnit anlägga tillräckligt många förskolor. Extra tydligt blir det dessutom av det nyligen förnyade kontraktet som innebär ytterligare minst fem år i nuvarande barackform. Istället för att på ett proaktivt vis anlägga förskolor som kan tillgodose det ökade behovet (Broman, 2015) tvingas Malmö stad provisoriskt anlägga förskolor likt Konstnärens förskola som gör anspråk på ytor som egentligen är till för någon annan. Det är inte uteslutande de barn som går på förskolan som de facto påverkas av detta då verksamheten är förlagd på så vis att den gör anspråk på den yta som annars tillhör eleverna på Malmö Konsthögskola. Att göra anspråk på eller dela mark med någon annan har visat sig vara problematiskt för två av de tre förskolorna som ingår i studien. För verksamheten på Sjöhästens förskola innebär konflikten som uppstått att eventuellt skräp och dylikt som av allmänheten lämnats i parken påverkar utevistelsen för barnen, och det finns en risk att barnen anammar beteenden som "avförtrollar" (Andrén, 2005; Steiner, 1993) naturen. Dessutom är en av avdelningarna på förskolan förlagd på bottenplan i ett av bostadshusen i området (på grund av brist på plats och det höga antalet barn) där någon/några av grannarna lämnar grinden öppen i hopp om att enligt P2, få förskolan att flytta sin verksamhet till annan lokal. Östra Fäladens förskola har inte sällan diskussioner med upprörda boende i de nybyggda, angränsande

bostadshusen angående förskolebarnens bollspel och lek i allmänhet, något som väckt frågan om önskemål att installera någon form av bullerplank vilket i så fall skulle riskera att orsaka en känsla av polarisering där både barnen och personalen upplever sin närvaro som icke önskvärd. Östra Fäladens friyta har efter förtätning förblivit intakt men utomhusverksamheten påverkas av de bostadshus (se figur 4B & 4C) som numera gör anspråk på den grönyta som tidigare nyttjades i förskolans all dagliga utomhusverksamhet. Vidare riskerar man på Östra Fäladens förskola att ytterligare behöva anpassa sin utomhusverksamhet då det i den angränsande Sege park - som enligt P1 är ett vanligt utflyktsmål - är föremål för ytterligare nybyggnation, enligt Malmö stads översiktsplan (2014). Konflikten mellan ytbehov och förtättningsbehov blir märkbar.

Ett effektivt sätt att öka naturkontakten för barn är enligt Änggård (2009) att i högre mån låta den utgöra del av det vardagliga klassrummet, det vill säga öka mängden utomhuspedagogik. Förskolorna vi undersökt har alla olika förutsättningar för att bedriva utomhuspedagogik I mån av resurser försöker förskolorna kontinuerligt förlägga delar av verksamheten i allmänna parker i deras direkta närområde, något som den pågående förtättningsprocessen kan försvåra då intensivare och tätare trafik gör det svårare för barngrupperna att fritt röra sig på ett säkert sätt i staden. En utvecklad infrastruktur angavs dock av två av pedagogerna (P2 & P3) ha bidragit till att de känner sig mer säkra att förflytta sig med stora barngrupper och underlättar således för förskolorna att ge sig iväg på utflykter till platser i närområdet. Då förskolorna i staden alla har olika förutsättningar vad gäller deras friytor och direkta närområden utgör de allmänna parkerna för många förskolor en viktig del av deras verksamhet. Som framkom i okulärbesiktningarna av förskolornas friytor saknas helt eller finns endast i mindre utsträckning en del av de aspekter som i Tabell 1 presenteras som viktiga för barns mentala och fysiska utveckling. Bland annat finns det en avsaknad av topografisk diversitet (Szczepanski, 2015), naturvetenskapliga inslag (de Laval, 2015; Hägglund, 2011; Skolverket, 2016) och möjlighet till kreativ/rumslig manipulation (Lindholm, 2000; Miljösamverkan Skåne, 2017; Mårtensson, 2013) hos både Sjöhästens och Konstnärens förskola - aspekter som dock går att finna i flera av stadens allmänna parker. Det visar, som även konstaterades av både P2 och P3, på vikten av en väl fungerande infrastruktur som tillåter pedagogerna att på ett säkert sätt färdas med större barngrupper till allmänna parkområden i staden.

Säkerheten är ett återkommande ämne i våra samtal med pedagogerna och det som upplevs vara den primära aspekt som förskolan får direktiv om att arbeta striktare med. Kravet på

att konsekvensanalyser och incidentrapporter skall skrivas varje gång man lämnar förskolans område har enligt en pedagog (P1) gjort att det känns mer tungrott och att spontaniteten i förskolans verksamhet minskat sedan hen började. Detta kan alltså i vissa fall innebära att barnen blir lidande och därmed inte får de upplevelser, erfarenheter och den omvärldsförståelse som verksamhet förlagd på annan plats annars kan generera. Utöver förutsättningen att på ett säkert sätt kunna transportera sig till de allmänna parkerna framgår det även i två av intervjuerna (P1 & P3) att säkerheten väl på plats också är av stor vikt. Båda pedagogerna menar att fler inhägnade lekplatser och andra barnvänliga ytor skulle fungera som ytterligare incitament för förskolorna att söka sig till dem. I ett allt tätare Malmö kan det vara av relevans att se de relativt få, allmänna parkerna som resurser för nyttig utevistelse för våra barn, resurser som på ett effektivt sätt även skall kunna samutnyttjas med övriga invånare i staden.

Med avseende av barns formbarhet och deras roll som förändringsagenter (Hägglund, 2011; Johansson & Küller, 2005; Kahn & Kellert, 2002; Sheridan och Williams, 2011) samt vad Sheridan och Williams (2011) belyser som förskolornas uppdrag att förmedla en hållbar världssyn till barnen, bör även staden se över sin roll och vilka förutsättningar man ger de pedagogiska verksamheterna i sin planering att underlätta för det syftet. Här kan stadens allmänna parker och deras materiella infrastruktur generellt utvecklas så att utomhuspedagogik, där naturvetenskapliga inslag står i centrum, kan nyttjas av förskolorna i deras verksamhet i högre utsträckning och därmed bidra till att ge goda förutsättningar för barnen att utveckla sympatier och förståelse för den naturliga världen. Att ha kunskap om hur man bör förhålla sig till naturen är något som enligt Steiner (1993) inte bara skulle förstärka förhållandet mellan person-natur men även mellan person-person då andra människors tankar, känslor och beteenden påverkar hur vi själva tänker, känner och beter oss. Det skapar i sin tur en struktur som påverkar vår omvärld och våra livsvillkor - ett fenomen som Steiner (1993) omnämner som relationen mellan person-samhälle. I studiens fall skulle det i praktiken kunna betyda att ju fler barn som växer upp med sympatier för naturen och med ett förhållningssätt som inte objektifierar den (*person-natur*), desto mer kan de inspirera andra till att ändra sina beteenden (*person-person*) vilket i sin tur skapar en samhällelig struktur (*person-samhälle*). Då kan goda möjligheter till nyttiga naturupplevelser skapas i det konstruerade, postmoderna samhället och förhoppningsvis en slags icke-materiell infrastruktur vilken kan ge människan bättre möjlighet att upptäcka sig själv, sin historia och andlighet, genom vilken hon i förlängningen kan närma sig naturen.

10 Slutsats

Studiens resultat tyder på att samtliga av de undersökta förskolornas utomhusverksamheter på olika vis påverkas av den pågående förtätningsprocessen i Malmö, både på deras friytor och närområden. Två av de undersökta förskolorna gör anspråk på mark som tidigare nyttjats av allmänheten eller andra av verksamheter vilket har resulterat i konflikter mellan parterna. Det framkommer även i studien att de intervjuade pedagogerna anser att barngrupperna vuxit sig stora vilket gjort det svårare för dem att på ett säkert sätt vistas på och transportera sig till allmänna ytor i staden. Vi visar dock att förskolorna utifrån deras förutsättningar på olika sätt försöker stimulera barnens kontinuerliga kontakt med gröna inslag genom att röra sig inom sitt närområde när omständigheterna tillåter det. Det finns emellertid utvecklingspotential vad gäller den fysiska beskaffenheten på de lekplatser i allmänna parkområden förskolorna har för avsikt att besöka när de tar sig iväg. De intervjuade pedagogerna ser en möjlighet i att utveckla lekplatser i allmänna parkområden så att de blir tillgängliga för barn i alla åldrar och att i vissa fall inhägnas dessa så att besöken motiveras ur säkerhetssynpunkt. Vidare visar vi att Östra Fäladens förskola och Konstnärems förskola har bättre förutsättningar till att erbjuda aspekter som främjar barnens identitetsskapande lek. Båda verksamheterna förfogar över sin egen friyta vilket betyder att barnen genom sin egen fantasi rumsligt kan manipulera den och göra den till sin egen och därmed identifiera sig med platsen. Sjöhästens förskola har emellertid sämre förutsättningar att erbjuda identitetsskapande lek då friytan är del av en park som är tillgänglig för allmänheten - vilket begränsar barnens möjligheter att på eget bevåg manipulera den.

11 Förslag på vidare forskning

För Malmö stads del är det av relevans att inom en snar framtid göra en grundlig utredning för vilka möjligheter förskolorna har vad gäller verksamhet i stadens allmänna parker. Tycker förskoleverksamheter med begränsad möjlighet till stimulerande utevistelse på egen friyta att ett utvecklande av stadens allmänna parkområden generellt skulle underlätta för dem i deras verksamhet? Vilka egenskaper bör parkerna ha och hur ska dessa fysiskt planeras för att få maximal effekt för tillgänglighet och säkerhet? Vilka förskolor är särskilt beroende över att parker i deras närområde utvecklas? Vidare bör Malmö stad inventera friytorna i staden, vilka möjligheter till identitetsskapande lek finns och hur kan man tillgodose barnets fysiska men även mentala behov på bästa sätt? Hur kan allmänna parkområden på ett effektivt sätt samutnyttjas? Bör man i ett allt tätare Malmö i någon mån tillåta förskolor att rumsligt manipulera de allmänna parkerna, och i så fall till vilken grad?

Fortsättningsvis behöver mer kraft läggas på att utröna människans koppling till naturen, vad naturen har betytt för vår utveckling genom vår evolutionära historia samt att närmare analysera vad konsekvenserna i framtiden eventuellt kan bli för hållbarhetsarbete generellt om "avförtrollningen" av den naturliga världen fortgår. Går det att utröna någon kausalitet mellan individer som under barndomen haft "optimala förutsättningar" för kontakt med gröna inslag och deras miljöengagemang när de blivit vuxna?

12 Referenser

- Adams, S., & Savahl, S. (2017). Nature as children's space: A systematic review. *The Journal of Environmental Education*, 48(5), 291–321
- André, S. (2005). *Hållbar tillväxt - Möjlighet eller motsägelse?: En granskning av aktörer och strategier inom EU och Lissabonprocessen* (Forskningsrapport 2005:1). Västerås. Ekonomihögskolan, Mälardalens Högskola.
- Björklid, P. (2005a). *Lärande och fysisk miljö: en kunskapsöversikt om samspelet mellan lärande och fysisk miljö i förskola och skola*. Myndigheten för skolutveckling.
- Björklid, P. (2005b). Närmiljön: hinder eller pedagogisk resurs? Om trafikens inverkan på barns uppväxtvillkor. I: Johansson, M., & Küller, M. (red). *Svensk miljöpsykologi*. Studentlitteratur.
- Boldemann, C. (2014). Utemiljön och barns hälsa. I: de Laval, S. (red.). *Skolans och förskolans utemiljöer: kunskap och inspiration till stöd vid planering av barns utemiljö*. Skolhusgruppen.
- Boverket. (2015). *Gör plats för barn och unga!: En vägledning för planering, utformning och förvaltning av skolans och förskolans utemiljö*. Boverket och Movium.
- Broman, E. (2015). *Befolkningsprognos 2015–2025*. Malmö stad: Stadskontoret.
- Bryman, A. (2012). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber.
- de Laval, S. (2015). *Bygga stad för barn: En kunskapsöversikt om barn och ungdomar, täta stadsmiljöer och metoder för delaktighet och barnkonsekvensanalys*. Arkus.
- Ericsson, G. (2002). *Lära ute: Upplevelser och lärande i naturen*. Friluftsförbundet.
- Faskunger, J. (2008). *Barns miljöer för fysisk aktivitet: samhällsplanering för ökad fysisk aktivitet och rörelsefrihet hos barn och unga*. Östersund: Statens folkhälsoinstitut.
- Faskunger, J. (2007). *Den byggda miljöns påverkan på fysisk aktivitet: En kunskapssammanställning för regeringsuppdraget "Byggd miljö och fysisk aktivitet"*. Statens folkhälsoinstitut.
- Förenta Nationerna. (2016). *The World's Cities in 2016*.
- Giusti, M. G., Svane, U., Raymond, C. M., & Beery, T. H. (2018). A framework to assess where and how children connect to nature. *Frontiers in psychology*, 8, 2283.
- Guinhouya, B. C., & Hubert, H. (2011). Insight into physical activity in combating the infantile metabolic syndrome. *Environmental Health And Preventive Medicine*, 16(3), 144–147.
- Herrington, S., & Studtmann, K. (1998) Landscape interventions: new directions for the design of children's outdoor play environments, *Landscape and urban planning*. (42) 191–205.
- Hjerm, M., Lindgren, S., & Nilsson, M. (2014). *Introduktion till samhällsvetenskaplig analys*. Gleerups Utbildning.
- Hägglund, S. (2011). Förskolebarnet och rätten till lärande för hållbar utveckling - några tankar om förutsättningar, möjligheter och utmaningar. I: Williams, P. & Sheridan, S. (red). *Barns lärande i ett livslångt perspektiv*. Stockholm: Liber AB.

- Ives, C. D., Giusti, M., Fischer, J., Abson, D. J., Christian Dorninger, K. K., Laudan, J., et al. (2017). Human–nature connection: a multidisciplinary review. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 26–27, 106–113.
- Johansson, M., & Küller, M. (2005). *Svensk miljöpsykologi*. Studentlitteratur.
- Kahn, P. H., & Kellert, S. R. (2002). *Children and nature: Psychological, sociocultural, and evolutionary investigations*. MIT press.
- Kjellsson, A. W. (2014). 20 års erfarenheter från Lund. I: de Laval, S.(red.). *Skolans och förskolans utemiljöer: kunskap och inspiration till stöd vid planering av barns utemiljö*. Skolhusgruppen.
- Kuo, F. E. (2013). Nature-deficit disorder: evidence, dosage, and treatment. *Journal of Policy Research in Tourism, Leisure and Events*, 5(2), 172–186.
- Lenninger, A. (2008). Barns plats i staden. *Stad & land*. Alnarp: Movium - centrum för stadens utemiljö.
- Lenninger, A. (2014). Mått och steg - Resonemang kring ytbehov. I: de Laval, S.(red.). *Skolans och förskolans utemiljöer: kunskap och inspiration till stöd vid planering av barns utemiljö*. Skolhusgruppen.
- Lindholm, G. (1995). *Skolgården: vuxnas bilder, barns miljö*. Alnarp; SLU
- Lindholm, G. (2000). *Mer att göra på skolgården?: En undersökning av barns aktiviteter på nio skolgårdar före och efter ombyggnad*. Rapport 01:2: Alnarp institutionen för landskapsplanering.
- Lisberg Jensen, E. (2008). *Gå ut min själ: Forskningsöversikt om hälsoeffekter av utevistelser i närnatur*. Östersund: Statens folkhälsoinstitut.
- Louv, R. (2008). *Last child in the woods: Saving our children from nature-deficit disorder*. Algonquin books.
- Malmö stad. (2010). *Så förtätar vi Malmö*. Malmö stadsbyggnadskontor.
- Malmö stad. (2011). *Lekvärdesfaktor för förskolegårdar i Malmö: med syfte att nå en hög lekqualitet*. Stadsbyggnadskontoret. Malmö stad.
- Malmö stad. (2014). *Översiktsplan för Malmö, planstrategi*. Malmö stad.
- MacDougall, C., Schiller, W., & Darbyshire, P. (2009). What are our boundaries and where can we play? Perspectives from eight-to ten-year-old Australian metropolitan and rural children. *Early Child Development and Care*, 179(2), 189–204.
- Miljösamverkan Skåne. (2017). *Utemiljöer: Information om utemiljö och friytor vid förskolor och skolor - till dig som driver verksamheten*. [Broschyr]. Malmö. Länsstyrelsen i Skåne län.
- Mårtensson, F. (2009). Lek i verklighetens utmarker. I Jensen, M., & Harvard, Å. (red). *Leka för att lära: Utveckling, kognition och kultur*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Mårtensson, F. (2013). Vägledande miljödimensioner för barns utomhuslek. *Socialmedicinsk tidskrift*, 90(4), 502–509.
- Pagels, P., & Raustorp, A. (2013). Att studera förskolebarns fysiska aktivitet. *Socialmedicinsk tidskrift*, 90(4).

- Persson, S. (2012). *Förskolans betydelse för barns utveckling, lärande och hälsa*. Malmö stad.
- Pyle, R. M. (1993). *The Thunder Tree: Lessons from an Urban Wildland*. Boston, MA: Houghton Mifflin.
- Rios, C., & Menezes, I. (2017). 'I saw a magical garden with flowers that people could not damage!': children's visions of nature and of learning about nature in and out of school. *Environmental Education Research*, 23(10), 1402–1413.
- Skolverket. (2016). *Läroplan för förskolan Lpfö 98: Reviderad 2016*.
- Sandseter, E. B. H., & Kennair, L. E. O. (2011). Children's risky play from an evolutionary perspective: The anti-phobic effects of thrilling experiences. *Evolutionary psychology*, 9(2), 257–258.
- Sorte, G.J. (2005). Parken för Homo urbanis: stadsmänniskan. I: Johansson, M., & Küller, M. (red). *Svensk miljöpsykologi*. Studentlitteratur.
- Steiner, D. (1993). *Human Ecology: Fragments of anti-fragmentary views of the world*. Ed. Dieter Steiner and Markus Nauser. London and New York: Routledge.
- Stenmark, M. (2000). *Miljöetik och miljövård*. Lund: Studentlitteratur.
- Stroh, E., Hansson, E., & Jakobsson, K. (2010). Miljömedicinsk bedömning av den fysiska miljön i förskolor i Malmö. *Rapportserie: Arbets-och miljömedicin*. Lunds Universitet.
- Szczepanski, A. (2015). Utomhusbaserat lärande och undervisning. I: de Laval, S.(red.). *Skolans och förskolans utemiljöer: kunskap och inspiration till stöd vid planering av barns utemiljö*. Skolhusgruppen.
- Williams, P., & Sheridan, S. (Eds.). (2011). *Barns lärande i ett livslångt perspektiv*. Liber.
- Wolsink, M. (2016a). 'Sustainable City' requires 'recognition'-The example of environmental education under pressure from the compact city. *Land Use Policy*, 52174–180.
- Wolsink, M. (2016b). Environmental education excursions and proximity to urban green space—densification in a 'compact city'. *Environmental Education Research*, 22(7), 1049–1071.
- Änggård, E. (2009). Naturen som klassrum, hem och sagovärld. I: Halldén, G. (red) *Naturen som symbol för den goda barndomen*. Stockholm: Carlsson Bokförlag. s.78–105.